

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ברמיה ליברמאן שליט"א

בין המצרים תשיעה באב במוצאי שבת

הלכה ומנהג

מנחם אב תשפ"ה

גיליון דנ"ג

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1 a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

מנחם אב תשפ"ה

גיליון רנ"ג

לעילוי נשמת

איש חקר המיוחד שבאנשים רחוק צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיו, נפיו נשם לאנשים מיוחד לנבואה בתפילותיו, אוהב תוספת של הנדיות, טוב לב, ענין ושכל חת

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **אדאמיר תהיץ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שנלביש בשבת קודש פי "ואתה תצוה" וגו' ויקחו אלקי' וגו' טו באדר תשע"ח ת.נ.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמת האשה החשובה והיקרה אשת חיל נוסלת חסדים הרבנית הצ' מרת **ברכה דבורה זילברברג** ע"ה

בן **אדאמיר תהיץ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שנלביש טו באדר תשס"ב ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן עניינים

• פרק א' - בין המצרים

עמוד ז'

מהות הימים

חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

• פרק ב' -שבעה עשר בתמוז

חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

תשובה בתענית

החייבים בתענית

חולה

זקן - תשוש

עוברים ומניקות

יולדות

צום נדחה

קטנים בצום

חתן

אכילה בליל התענית עמוד ט'

בשר ויין

סעודת מלוה מלכה

השכמה לאכילה

תנאי לפני השניה

תנאי לשתייה

שטיפת פה

צחצוח שיניים

תרופה

רחיצה

טבילה

בליעת רוק

בירך על מאכל

אכל בשוגג

• פרק ג' - סדר התפילה

עמוד יא

עננו בשחרית

סליחות

קריאת התורה

פסוקים בקול

עלייה לתורה לאינו מתענה

כמה מתענים

ש"ץ נתמלא זקנו

ישיבה קטנה

שליח ציבור בטלית

קריאה ומפטיר במנחה

עננו במנחה

נשיאת כפיים

נשי"כ מנחה גדולה

כהן שאינו מתענה

ש"ץ שאינו מתענה

עלייה לתורה במנחה

הגבה גלילה והוצאה

אוכל שיעורים

• פרק ד' - עננו, צדקה, שמחות

עמוד טו

לילדים

עננו לאוכל

נגינה

צדקה

רמזי צדקה

נישואין

בר מצוה

• פרק ה' - ברית מילה

עמוד טז

סליחות

צום

מציצה

פדיון הבן

• פרק ו' - ימי בין המצרים

עמוד יז

נישואין

סעודת שבע ברכות

אירוסין

תיקון חצות

זהירות מסכנה עמוד יח

רחיצה בים

הימנעות מכל ענין של סכנה

לילך יחידי

הכאת תלמידים

• פרק ז' - ריקודין ומחולות

עמוד יט

מנגינה מוקלטת

מוזיקה וואקטלית

שירה בפה

סעודת מצוה

לימוד נגינה

צלצול טלפון

תרגילי בריאות

שמיעת שיר בע"כ

עבודת ד' בשמחה

תספורת עמוד כא

מנהג בני אשכנז
הפסד ממון
לרפואה
תספורת שפם
לקטנים
תספורת לנשים
חלאקה
בעל ברית
פדיון, בר מצוה
בן ישיבה ספרד באשכנז

• **פרק ח' - ברכת שהחיינו**

עמוד כג

מצוה, מילה פדיון
בשבת
פרי חדש
בירך בטעות
חולה
בגד חדש
בגד חדש בשבת
בגדי זיעה

בגדים חדשים עמוד כד

קנייה
קנייה מר"ח אב
נעלי גומי
במקום פסידא

• **פרק ט' - שבת מברכין מנחם**

אב עמוד כה

ברכת החודש
אב הרחמים
מנחם אב

• **פרק י' - ימי בין המצרים**

תשעת הימים עמוד כו

משנכנס אב ממעטין בשמחה
שבוע שחל בו ט"ב
עדות המזרח
בני אשכנז
ממעטים במשא ומתן
מו"מ של שמחה

בנייה

סיוד וצבע
תיקונים
בית הכנסת- צרכי רבים
חתימת חוזה

תפירה עמוד כז

גובליין
קורס תפירה
תיקון כפתור
תפירת בגד חדש
סריגה
קניית בגדים עמוד כט
במקום פסידא
כלים חדשים
רהיטים
שחייה
סכנה

ריקודין ומחולות עמוד ל

שירה
קטעי חזנות
תספורת
לבעל ברית
גזית צפרניים

בשר ויין עמוד לא

תבשיל בשרי
בשר בסעודת מצוה
חולה בבשר
שכח ובירך
טעימה מהתבשיל בער"ש
מתנה
נקיון
קידוש לבנה
צחצוח נעליים

כביסה עמוד לג

כתם
רחיצת פאה
בגדי קטנים
גיל הקטן
לבישת בגדים מכובסים
בגדי זיעה
בגד לבוש
לקמט בגד
מפות לכבוד שבת
בגדי שבת בשמחות
שידוך
אורח

רחיצה עמוד לה

פניו ידיו ורגליו
ארצות חמות
טבילה במקווה
רחיצה לכבוד שבת

דיאדורנט

סיום מסכת עמוד לו

ענין הסיום

שעת כושר

סיום לקטן

נזדמן הסיום

השתתפות גם מי שלא למד

• פרק יא - שבת ראש חודש**אב עמוד לח**

שבת ראש חודש אב

מפטיר

החלפת בגדים

הבדלה על היין

• פרק יב - ערב שבת חזון**עמוד לט**

טעימה מהתבשיל בער"ש

בגדים מכובסים

החלפת הבגדים

נעליים

צפרניים

רחיצה

טבילה

תספורת עדות המזרח

בגדי שבת

בגד חדש לחתן

סדרי תפילה וניגונים

שלום זכר

אב הרחמים

• פרק יג - שבת חזון כשט'**באב בשבת עמוד מא**

צפרניים

אב הרחמים, צדקתך

טיול

לימוד בשבת

טיפות וכדורים

סעודה שלישית

אכילה עד השקיעה

זמן ר"ת

הכנה משבת לחול

מוצ"ש צום ט' באב עמוד מב

ברוך המבדיל

חליצת נעליים

זהירות ממלאכה

שטיפת כלים

סילוק פרוכת

בורא מאורי האש

אתה חוננתנו

קדיש תתקבל

ויהי נועם

הבדלה עמוד כג

חולה בהבדלה

על מה מבדילים

נשים בהבדלה

קטן בהבדלה

הבדלה מוצאי ט"ב

שתיית מים לפני הבדלה

הבדלה לאשה

• פרק יד - מהלכות תשעה באב**עמוד מח**

חמשה עיניים

טלית תפילין בחצות

ישיבה נמוכה

אוטובוס

מיעוט מכבודו

סוג נעליים

אבזם מעור

נעלי גומי

אור בבית הכנסת

נר תפילה

נר לברית

פרוכת

• פרק טז - תפילת ערבית**עמוד מז**

כאבלים

קדיש תתקבל

מגילת איכה ברכה

נשים באיכה

חזן

איכה ביחיד

סדר קדושה

טעם אתה קדוש

• פרק טז - הליכות ט"ב**עמוד מח**

יצטער במשכבו

נטילת ידים

לימוד תורה בט"ב

חברותא

לימוד בהרהור

מצות ת"ת בט"ב

השכמה

• פרק יז - טלית ותפילין

עמוד נ'י

הקדמת תפילין לשחרית
הנחת תפילין במנחה
תפילין לחולה
שומר לתפילה ולתפילין

• פרק יח - סדר היום

עמוד נא

תפילת שחרית
פיטום הקטרת
איכה ביום
חצות היום
מנחה
ברכת כהנים
תפילין במנחה
פרשיות קר"ש
נחם
תהלים

• פרק יט - מוצאי ט"ב

עמוד נג

נטילת ידים
קידוש לבנה
טעימה ונעליים
שתיית מים לפני הבדלה
בשר ויין
בשר ויין בסעודת מצוה

תשעה באב ביום חמישי

עמוד נ"ד

כיבוס בליל שישי
רחיצה תספורת ביום ו'

בשר ויין ביום ו'

• פרק כ - ברית מילה בט"ב

עמוד נה

לאחר קינוח
לאחר חצות היום
נרות בברית
בגדי שבת
נעליים
טלית ותפילין
שהחינו
טעימה מהיין
שם הילד
מזל טוב
סעודה בערב
שירה בסעודה
וואך נאכט
מתנות

• פרק כא - שו"ת הלכות בין

המצרים עמוד נח

כיבוס בגד או לבישת חדש
טיפול פנים או רגלים
בגדי שבת לילדים בסיום מסכת
רכישת מכונית משומשת
שיפוצים במכבסה
נתינת מתנה בט' הימים
אמירת 'נחם' בט' לבעל ברית

פרק א' בין המצרים

א. ימי בין המצרים הם ימי שלשת השבועות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ימים אלה מכונים "בין המצרים" על שם הכתוב^א כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

איתא בירושלמי^ב מ"ז בתמוז עד ט' באב 21 יום מתחילת הבקעת העיר עד שנשרף ביהמ"ק היו הצרות מתגברות ומתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו.

ב. במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

פרק ב' שבעה עשר בתמוז

כזה אמר ד' צבא' צום דרביעלי וצום חזומישי וגו'
יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמורדים טובים
והאמנת והשלום אדברו" (זכריה פרק ח, י"ט)

ג. חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

- א. נשברו הלוחות הראשונות, כשירד משה מן ההר (שמות לב, יט)^א
- ב. בוטל קרבן התמיד מלהקריב בבית הראשון.^ב
- ג. הובקעה חומת ירושלים בבהמ"ק השני^ג.
- ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה.^ד
- ה. הועמד צלם בהיכל בית המקדש.^ה

== מקורות וצינונים ==

^א איכה (א, ג.) ברש"י: בין המצרים, שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס. ומדרש אגדה, בין י"ז בתמוז לתשעה באב.

^ב תענית ד'ה'.

^ג בשנת ב' תמ"ט, אחרי עשיית העגל בט"ז בתמוז ראה תענית כ"ח:.

^ד בגמ' ערכין (י"א:) בי"ז בתמוז בטל התמיד, וברש"י שם, שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים. ברש"י (תענית כ"ו:) מפני גזירת מלכות מלהקריב עוד.

משמע רק בבית ראשון, וכ"ה ברמב"ם (פ"ה תעניות הל' ב') והכלבו (סי' ס"ב).

בירושלמי (פ"ד תענית הל' ה') ובזהר חדש (פ' וישב) שבשני בתים בוטל התמיד.

^ה תענית כ"ח: שנת ג'תתכ"ט.

^ו שם. משנ"ב סי' תקמ"ט (ס"ק ב').

^ז על ידי מנשה מלך יהודה, ראה מלכים (ב' כ"א). ראה משנה תענית פרק ד' משנה א' (ובגמרא שם כ"ח): ברש"י שם: שמנשה העמידו כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי (ישעי' ס"ו)

בירושלמי תענית (פ"ד הל' ה') שלפי גירסא "הועמד" צלם, מדובר בצלמו של מנשה שכבר עמד (בזמן בית ראשון), ולפי גירסא "העמיד" משמע שאפוסטמוס ששרף את התורה, הוא גם העמיד הצלם בהיכל (בזמן בית שני). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ב).

תשובה בתענית

ד. כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם כדי לעורר הלבבות לתשובה וכו' ולכן חייב כל איש לשים אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית אלא הכנה לתשובה^ה.

ה. וישמור עצמו מן הכעס^ט.

החייבים בתענית

ו. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בשבעה עשר בתמוז (שו"ע סי' תק"ג).

חולה

ז. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו^י. ומכל מקום יאכל בצנעא^{י"א}.

זקן - תשוש

ח. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו^{י"ב} (עוברות ומניקות

ט. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות^{י"ג}).

יולדת

י. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיולדת^{י"ד}. וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות (כדאי בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין) ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום^{טו}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ה רמב"ם (פ"ה תענית הל' א'). משנ"ב סימן תקמ"ט ס"ק א'. השל"ה (מס' תענית פ' תורה אור אות ע') הקשה, הרי צער על העבר פועל הבל, אלא הטעם כמ"ש הרמב"ם שבזכרון הדברים נשוב להיטיב וכו'. מביאו מחצה"ש (תקמ"ט א'). ראה עוד חת"ס (או"ח סי' ר"ח) שאומרים וידויים וסליחות מפני שהם ימי תשובה. ערוה"ש (תקס"ו ג').

^ט של"ה מס' תענית ד.: משנ"ב (סימן תקס"ח ס"ק נ').

^י חיי אדם (כלל קל"ג ס"ק ו'). משנ"ב (סי' תקנ"ג ס"ק ד').

בזמנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצמו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (א"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגריי"פ

^{י"א} מטה אפרים (סי' תר"ב ס"ק כ"ב). תשו' מנחת אלעזר (ח"ג סי' ג')

^{י"ב} רוח חיים (אות א'). כפה"ח (סי' תקנ"ג ס"ק ו')

^{י"ג} שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ה'). עי' ברמ"א (סי' תקנ"ג סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').

^{י"ד} מחז"ב (סי' תקנ"ק קו"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)

^{טו} מהרש"ם בדעת תורה (סי' תקנ"ג). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ב אות ט')

צום נדחה

יא. צום שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב רבי עקיבא איגר, מי שחולה קצת ומעוברת שיש מיוחדש קצת, מותרים לאכול^{טז}.

קטנים בצום

יב. אין מחנכים קטנים בצום, מכל מקום לא יאכילם מאכלים של תענוג^{יז}.

חתן

יג. חתן בתוך שבועת ימי המשתה, נוהגים שמתענה^{יח}.
יש סוברים שאינו מתענה^{יט}

אכילה בליל התענית

יד. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר^כ, אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה (שו"ע סימן תקס"ד).

בשר ויין

מו. יש מתענים מבשר ויין, גם בלילה שלפניהם^{כא}.

סעודת מלוה מלכה

מו. כשחל הצום ביום ראשון, אז במוצאי שבת, יכול לסעוד סעודת מלוה מלכה בסעודה עם בשר^{כב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טז} חידושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז). מביאו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים)

^{יז} משנ"ב (סימן תק"ן ס"ק ה'). ראה הליכות שלמה תעניות פ' י"ג שלא היתה דעתו נוחה ממה שנערים צמים כמה צומות לפני הבר מצוה

^{יח} אבילות רבים דוחה רגל דיחיד. ראה (בה"ל סי' תקמ"ט) מהריטב"א סוף תענית. ומשנ"ב (סי' תקנ"ג ס"ק

י"ב). קצשו"ע (סי' קכ"א ס"ז).

^{יט} בן איש חי (ח"א פ' שופטים) כתב שיש סוברים שאין החתן מתענה, וכן נהגו בבגדד. וכן דעת הגר"א, מובא בשעה"צ (סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

^כ שו"ע סי' תקנ"ג (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלוה"ש בגלל הצום לא חיישינן שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

^{כא} סדר היום (ענייני בין המצרים). משנ"ב (סי' תקפ"פ ס"ק ט"ז).

^{כב} כמ"ש המג"א (סי' ש') שטוב לכתחילה להדר סעודת מלוה מלכה בבשר או שאר תבשילין, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א'). ראה מקור חיים סי' תקמ"ט.

אשתו של הגר"א רצתה לצום משבת לשבת, הודיע לה הגר"א, שאין שקול שכר תענית משבת לשבת, כנגד הפסד סעודת מלוה מלכה אחת (תוס' מעשה רב).

תנאי לפני השינה

יז. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה^{יז}.

יח. אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל^{יח}.

תנאי לשתייה

יט. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתייה^{יט}.

שטיפת הפה

אין לשטוף את הפה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג') ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים, רק שיזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונוכו.

צחצוח שיניים

כ. במקום ריח רע מזהפה, דעת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ט) שיכול לצחצח שיניו ויזהר מלבלוע כלום.

תרופה

כא. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים כפי צורך הבליעה^{כא} (ואין צורך לפגום טעם המים (הליכות שלמה פט"ז ס"ג).

רחיצה

כב. מותר להתרחץ בי"ז בתמוז (שו"ע סימן תק"ן סעיף ב') ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר (משנ"ב שם ס"ק ר', שעה"צ ס"ק ח' ט').

טבילה

טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה^{כב}.

בליעת רוק

כג. מותר לבלוע רוק^{כג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{כג} שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב (שם ס"ק ד').

^{כד} תוס' חיים (כלל קל"ב ס"ק י"ח).

^{כה} עיי' רמ"א (סי' תקס"ד), משנ"ב (שם ס"ק ו').

^{כו} יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86 סמ"ק).

^{כז} משנ"ב (שם ס"ק י"א).

^{כח} תשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"ז). באה"ט (סי' תקס"ז ס"ק ז'). כפה"ח (סי' תקנ"ד ל"ד).

^{כט} א"א בוטשאטש. שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז. צי"א (חלק י"א סי' נ"ז) גבי ט' הימים וכ"ש כאן.

^ל משנ"ב (סי' תקס"ז ס"ק י"ג) מהמג"א (ס"ק ח'). הגם דשותה משקין שאינן ראויין לשתייה, פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתייה. ובערוה"ש ס"ד, שא"א שלא לבלוע, שאל"כ נצטרך לרוק כל היום.

בירך על מאכל

כד. שכח ובירך על מאכל, ונוכח מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך שיכ'מ'ל'ו^{לא}.
בס' תשובות והנהגות ח"א סי' שכ"ט כתב שיכנס בפיו מעט מאכל ולא יבלע, אלא מיד יפלוט היטב.

אכל בשוגג

כה. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול^{לב}. וישלים התענית^{לג}.

ואין צריך להתענות יום אחר (שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב'). ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב סכ"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו במזמון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במזיד.

לד

כו. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתנו
ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג').

פרק ג' סדר התפילה

עננו בשחרית

כז. בתפילת שחרית, אומר הש"ץ עננו בחזרת הש"ץ לפני ברכת רפאנו (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

כח. אם טעה הש"ץ ושכח, אומר עננו בשומע תפילה (משנ"ב סי' תקס"ה ס"ק ג').
והיינו שכבר סיים ברכת רפאנו, ואמר ברוך אתה ה', אבל אם עדיין לא אמר את השם של חתימות הברכה, חוזר ואומר עננו עם חתימה, ואח"כ ברכת רפאנו (דרך החיים. משנ"ב סי' קי"ט ס"ק ט"ז)

סליחות

כט. לאחר חזרת הש"ץ אומרים סליחות^{לה}.

קריאת התורה

ל. קוראים שלשה קרואים בתורה, ויחל משה וגו' (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

----- = מקורות וציונים = -----

^{לא} שערי תשובה (סי' תקס"ח ס"ק א'). בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) "שב ואל תעשה". דעת תורה. שבט סופר (אוי"ח סי' כ"ה)

^{לב} שו"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א'

^{לג} ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול.

^{לד} משנ"ב שם ס"ק ג'. ראה תשו' שבט הלוי (ח"א סי' ס"ק ד'), שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו.

^{לה} טושו"ע סימן תקס"ו סעיף ד'.

פסוקים שאומרים בקול

לא. הקהל אומרים "שוב מחרון אפך" ו"ה' ה' " בקול, אבל העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומר אותן פסוקים עם הקהל, רק אחרי שסיימו הקהל, אז קורא החזן עם העולה לתורה (שערי אפרים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג').

עלייה לתורה כשאינו מתענה

לב. מי שאינו מתענה, לא יעלה לתורה בתענית ציבור (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ו) בשחרית בימי א'ג'ד'ו, ובקריאת התורה במנחה. או אם אין בדעתו להשלים התענית (דרך החיים. משנ"ב שם ס"ק כ').

לג. ואם חל הצום ביום שני או חמישי, בשחרית לכתחילה לא יעלה ואם קראוהו מותר לו לעלות^{לז}.

כמה מתענים

לד. כשחל הצום באחד מימי א'ג'ד'ו, בשחרית ובמנחה, קוראים ויחל רק בעשרה מתענים (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ד מביא א"ר ופמ"ג), ויש שנהגו שאפילו אם יש שבעה מתענים יכולים לומר ענוו ולקרות ויחל (שע"ת סי' תקס"ו ס"ק ד, משנ"ב ס"ק י"ד).

בס' צמח צדק (המילואים ח"א ס"ח) כתב, קריאת ויחל בד' צומות גם אם יש בביהכ"נ רק ג' מתענים. אמירת ענוו כברכה בפני עצמה אם יש ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור (מביאו בשערי הלכה ומנהג או"ר כ"ד).

ש"ץ נתמלא זקנו

לה. בתענית ציבור, הש"ץ יהא רק מי שנתמלא זקנו (ט"ז סי' נ"ג ס"ק ב' משנ"ב שם ס"ק כ"ד), ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור^{לו}.

לו. ביישיבות קטנות שרובם נערים אין לחוש^{לח}.

שליח ציבור בטלית

לז. בתענית במנחה יש נוהגין שהשליח ציבור מתעטף בטלית. וגם הבעל קורא מתעטף בטלית^{לט}.

= - - - - - מקורות וצינונים - - - - - =

^{לז} דדעת המג"א סי' תקס"ו ס"ק ח' שגם לכתחילה מותר לעלות, והא"ר ומאמ"ר חולקים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ט

^{לז} ט"ז שם, שכבוד הציבור היינו כבוד שמים שכוונתם לכבוד השי"ת שיהא ש"ץ ראוי להמליץ בעד הקהל. פמ"ג שם

^{לח} בית ברוך, בחיי אדם כלל כ"ט ס"ק מ"ה. הליכות שלמה פ"ב הע' 76.

קריאה ומפטיר במנחה

לח. במנחה קורין בתורה ויחל משה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף א') ומפטירין דרשו (רמ"א סימן תקס"ו סעיף א').

בני עדות המזרח אינם מפטירים, לכן לא יעלה לעלייה השלישית. ואם עלה יברך ויפטיר כמנהג המקום (ישכיל עבדי ח"ו סי' ט'. תשו' דברי יציב או"ח סי' רמ"ח).

ענו במנחה

למ. בתפילת המנחה אומר גם יחיד ענו בשומע תפילה (שו"ע סי' תקס"ה סעיף א' וסעיף ג').

מ. אם שכת, אומרו לפני יהיו לרצון (שם סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ו' ז'. ובשעה"צ שם ס"ק ו' שבדיעבד, יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין).

נשיאת כפיים

מא. בתפילת המנחה בארץ ישראל נושאים הכהנים כפיהם (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ח') ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו' (משנ"ב שם ס"ק כ"ג).

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

מב. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה (שו"ע סימן קכ"ט סעיף א', סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט).

מג. ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה (חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז ח"ח סי' רמ"ח. בתשו' רב פעלים ח"ד סימן ה' שגם במנחה גדולה אומר הש"ץ או"א ברכנו וכו').

כהן שאינו מתענה

מד. כהן שאינו מתענה, יש נוהגין שאינו נושא את כפיו הלכך צריך לצאת חוץ לביהכ"נ לפני רצה (פרי חדש סימן קכ"ט ס"ק א'. מחזיק ברכה קו"א אות א'. כפה"ח סימן קכ"ט ס"ק ד').

ויש מתירין לו לומר ברכת כהנים (מקו"ח סי' קכ"ז. לוח אר"י לגרימ"ט שיעלה רק אם אין כהן אחר. בהליכות שלמה (פי"ג ס"י) שיעלה גם אם יש רק עוד כהן אחד. מועדי קודש יוה"כ פ"א הע' 211).

ש"ץ שאינו מתענה

מה. מי שאינו מתענה, לא יתפלל לפני התיבה כש"ץ (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ואם הוא רק לוקח כדור - תרופה מרה, נחשב שהוא צם (ראה בה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז).

== מקורות וציונים ==

ל^ט הקריאה היא ב"ג מדות, וא"י בגמ' ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וכו'. הליכות שלמה קרה"ת פ"יב סעיף כ'

עלייה לתורה במנחה

מו. מי שאינו מתענה לא יעלה במנחה לקרוא בתורה^מ)

הגבה גלילה והוצאה

מו. להגבה וגלילה וכן להוצאה והכנסה אין מניעה לכבד את מי שאינו מתענה (מטה אפרים סימן תר"ב סעיף ט"ו. שערי אפרים שער א' סעיף י"ב).

בערוך השולחן סי' קל"ה סעיף י"ד כתב, שנ"ל דשום כיבוד אין ליתן למי שאינו מתענה, כמו הגבה, גלילה, הוצאה והכנסה.

אוכל שיעורים

מח. ואם הוא אוכל או שותה "שיעורים" מותר להיות ש"ץ ולעלות לתורה ולומר עננו בתפילה (תשו' מהר"ם שיק סי' ר"צ. לב אברהם סי' תקנ"ט בשם הגרש"ז אויערבאך. שיש"כ פ"ל"ט הע' קכ"ב).

----- = מקורות וצינונים = -----

^מ שו"ע סימן תקס"ו סעיף ו, משנ"ב (ס"ק י"ט).

פרק ד' עננו, צדקה, שמחות

עננו לילדים

מט. אין צורך לחנך קטן לומר עננו, אבל אם הקטן רוצה, יכול לומר (ראה שבט הלוי ח"ח סימן קל"א).

עננו לאוכל

נ. חולה שצריך לאכול בתענית, לא יאמר עננו בתפילה (בה"ל סימן תקס"ה ד"ה בין יחיד מהמאמר מרדכי ס"ק א'. רבבות אפרים ח"ב עמוד ר"פ).

נגינה

נא. יש להימנע מלשמוע נגינה מכלי זמר וריקודין ומחולות ביום התענית (קיצושו"ע סימן קכ"ב סעיף א').

צדקה

נב. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, (תוס' פ"ג דמגילה) ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש (משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר).

רמזי צדקה

נג. איתא בתוס' מגילה (כ"א. ד"ה הקורא): הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומוש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה (סי' תקס"ו ס"ק ב') כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

נישואין

נד. נישואין אור ליום התענית, ראוי להימנע לכתחילה, אם אין צורך מיוחד (הליכות שלמה פ' י"ג א') ויש מותרים לערוך נישואין ולנגן בסעודה (הגרי"ש אלישיב שערי נחמה ס"ו). ראה עוד אג"מ ח"א סי' קס"ח. דברי משה סי' ל"ג ג'.

בר מצוה

נה. סעודת בר מצוה מותר לערוך בליל התענית (דגול מרבבה סי' תקס"ח) וכן במוצאי התענית (מג"א סי' תקס"ח ס"ק י'. וכן הורה בעל שבט הלוי).

פרק ה' ברית מילה בי"ז בתמוז

נו. כשיש מילה בצום י"ז בתמוז, אומרים סליחות בבית הכנסת (שו"ע סימן קל"א סעיף ה') ויש נוהגין לקצר בסוף הסליחות (משנ"ב שם ס"ק כ"ח. צי"א ח"ז סימן ט') ומסיימים ב"לד' א' הרחמים והסליחות". ואין אומרים תחנון (שו"ע סי' קל"א סעיף ה').

סליחות

נז. בעל הברית לא יאמר הסליחות (שע"ת סימן קל"א ס"ק ט"ו).

צום

נח. בעל הברית צריך לצום בתענית שבעה עשר בתמוז (ראה בה"ל סי' תקמ"ט ד"ה חייבים).

נט. כוס שמברכים עליו בזמן הברית, נותנים לילד לטעום במקום המברך (שו"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד' ברמ"א).

מציצה

ס. הרבה פוסקים מתירים למוהל לעשות מציצה במשקה כהרגלו (מהר"ם שיק סי' שט"ו. מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ס. קצה המטה במטה אפרים סי' תרכ"א ס"ק י"א).

פדיון הבן

סא. פדיון הבן שזמנו ביום צום שבעה עשר בתמוז, ישנם שעושים את הפדיון ביום, ואת הסעודה בלילה לאחר תפילת מעריב וגמר הצום. ואבי הבן והכהן מתענים ומשלימים את הצום. (ראה משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ' מהמג"א. ובשבט הלוי, ח"ו סי' ע"יא.)

סב. כתב בתשו' האלף לך שלמה (סי' שמ"ט), שיש שעושים את הפדיון סמוך ללילה לחוש לדעת התה"ד (סי' רס"ט) המובא בש"ך (יו"ד סי' ש"ה יב) שמשום פרסום המצוה, שהוא טעם הסעודה, עדיף להסמיך הפדיון לסעודה ככל האפשר.

ויש נוהגים לעשות את הפדיון במוצאי הצום והסעודה מיד לאחריו (חכמת אדם סי' קמ"ה ס"א. קצש"ע סי' קס"ד ס"ג).

**שענו שוכן רומה, וקבץ נפוצותינו מקצוות אדמה, תאמר לציון קומה,
ושבעה עשר בתמוז הפך לנו ליום ישועה ונחמה**

פרק ו' ימי בין המצרים

נישואין

סג. מנהג עדות המזרח שאין עורכין נישואין מר"ח אב^{נא}, ולמנהג אשכנז, משבעה עשר בתמוז עד אחרי תשעה באב^{נב}.

סעודת שבע ברכות

סד. מי שהתחתן לפני י"ז בתמוז, מותר לערוך סעודת שבע ברכות, אבל בענין נגינה וריקוד, נחלקו הפוסקים^{נב}.

אירוסין

סה. סעודת אירוסין מותר לעשות מי"ז בתמוז עד ר"ח אב^{נד}.

סו. לארס, בלא סעודה מותר גם בתשעת הימים^{נה}, ומותר גם לכבד במיני מרקחת בשעת כתיבת תנאים^{נו}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{נא} בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') כתב לאסור מר"ח אב. תשו' יחוה דעת (א' ל"ו). ויש שנהגו להימנע מר"ח, כמנהג אשכנז. שדי חמד (מע' ביהמ"צ סי' א' אות י"ד). בן איש חי (דברים אות ד')

^{נב} בשו"ע (שם) כתב לאסור מר"ח אב, והרמ"א שם כתב שנוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז.

במקום הצורך לבן אשכנז להשתתף בנישואי בן עדות המזרח, דעת האגר"מ שמותר בשעת ריקדה, תשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ח). ודעת המנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ד) שעדיף לצאת בשעת הריקודים.

^{נג} דעת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז) להחמיר ולהימנע מריקוד ונגינה. ובתשו' מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח).

שכנה"ג ס"ק ל"ג. והחיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) שדעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג). עטרת משה (ח"ב סי' קצ"ד) שאין למנוע מזמורי חתן וכלה שהם מתקנת משה רבינו (תשו' מהר"ם שיק אבהע"ז סי' פ"ט). הליכות שלמה (פ"י"ג הע' א') שבענין שמחת חו"כ בז' ימי המשתה, אין נוהגין דיני ביהמ"צ.

^{נד} א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק י"ט), וראה בשער הציון (ס"ק כ"ו) שסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין ובסי' תמ"ד ס"ק כ"ד. אבל בחוות יאיר (סי' ע'), ובסי' רמ"ט משנ"ב (ס"ק ט') שסעודת אירוסין אינה סעודת מצוה.

^{נה} שו"ע סעיף ב'.

^{נו} משנ"ב ס"ק ט"ז.

תיקון חצות

סז. כתב בכוונת האר"י ז"ל שבימי בין המצרים, לאחר חצות היום יתאבל כחצי שעה^{מז}

זהירות מסכנה

סח. יש לזהר מללכת במקום שיכול לבוא לידי סכנה בימים אלה^{מח}.

רחיצה בים

סט. מותר לרחוץ בים ובריכה בימים אלה. גם מי שלא הלך קודם י"ז תמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להיכנס לסכנה^{מט}. ויש להיזהר מלשוט במרחק וכו'.

יש שנמנעו מלרחוץ בנהר מפני הסכנה^נ. אבל כשהולך מחמת בריאות וגם נוהר, בודאי אפשר^{נא}.

ובתשעת הימים, מר"ח אב, אסור מפני שאסור להתרחץ^{נב}.

הימנעות מכל ענין של סכנה

ע. מכל ענין של סכנה יש להימנע^{נז}. וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף^{נח}. וכן נסיעה באווירון, יש סוברים שעדיף לדחות אם אפשר^{נט}.

יחידי. בין חמה לצל

עא. צריך לזהר מיום י"ז בתמוז שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות^{נז}. ויש שפירשו, דווקא במקום שאין ישוב אנשים, אבל במקום שעוברים וישיבים מצויים, אין חשש^{נח}.

וכן יזהרו שלא לילך בין חמה לצל^{נח}.

= - - - - - מקורות וצינונים - - - - - =

^{מז} פרי עץ חיים (שער חג השבועות פ"א), שבאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן בית המקדש ומועיל מאוד אל הנפש, מביאו עט"ז (סי' תק"ג) בה"ט (סי' תקנ"א). משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג). וכן נהג החפץ חיים בבין המצרים לומר תיקון חצות אחרי חצות היום.

וכתב החיד"א ביוסף אומץ (סי' כ"א) שביום אין אומרים תיקון לאה אלא רק תיקון רחל.

וכתב פמ"ג (א"א סי' תקנ"א ס"ק מ"ה) שאין עושין "חצות" בערב שבת, ר"ח אב, וערב ט"ב.

^{מח} מקור חיים (סעיף י"ד). הגר"מ פיינשטיין שמעתתא דמשה (ע' תכ"ח). מבית לוי.

^{מט} הליכות שלמה (פ"ד סי"ה). מבית לוי מהגר"ש הלוי ואזנר. תש"ו והנהגות (ח"ב סי' רס"ג).

^נ מקור חיים לחי', (סי' תקנ"א). הגר"ש אלישיב

^{נא} ארחות רבנו (ח"ב עמ' קכ"ט) שכן נהג החזו"א.

^{נב} שו"ע סעיף ט"ז.

^{נז} הגה"מ. רוקח. שו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ח).

^{נד} שערי הלכה ומנהג (ח"ב סי' רכ"ה). שבט הלוי, שאם אין קושי בדבר, ראוי להימנע מעשייתו מ"ז בתמוז. בתש"ו אבן ישראל לגר"מ פישר, שעד ר"ח אב אין להקפיד.

^{נה} הליכות שלמה (תעניות פ"ד). אבל דעת הגר"י פישר והגר"ש"א שאין קפידא בטיסה.

^{נו} מדרש איכה. שו"ע (תקנ"א סעיף י"ח). והוא בין 9 בבוקר עד 22 בצהריים.

^{נז} א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ט). ואם הולך לדבר מצוה אין לחוש, ששומר מצוה לא ידע דבר רע. התעוררות תשובה סי' שמ"ח.

עב. לא יכו התלמידים בימים ההם^ט, וגם בבניו יזהר^ס.

פרק ז' ריקודין ומחולות

עג. אין לנגן בכלי שיר^{סא} ואין לקיים ריקודים ומחולות מי"ז בתמוז^{כב}.
בתשו' מנחת יצחק^{כג}, הלכה פסוקה מגדולי אחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד, אסור.^{כד}

מנגינה מקלטת

עד. שמיעת מנגינה מקלטת או דיסק, אסורה לבני אשכנז, מי"ז בתמוז^{כה}.

מוזיקה וואקאלית

עה. מוזיקה וואקאלית, יש לבחון טיב המוזיקה שנשמע^{כו}.

שירה בפה

עו. שירה בפה, בימי בין המצרים נדונה בפוסקים אחרונים.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{נח} א"ר מביאו משנ"ב (ס"ק ק"ב). בהליכה רגילה ברחוב אין קפידה בהעברה בין חמה לצל בניינים או עצים וכו', אלא נראה שהקפידה הוא בהליכה כסדר בשביל שהוא בין חמה לצל, הגר"ח קניבסקי, קרא עלי מועד.

^ט ואפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז. משנ"ב.

(א"א) דוקא ברצועה כנגד אברים פנימיים, אבל ביד מותר. במדרש (איכ"ר א כט) רבי אבהו היה יושב ולומד בביהמ"ד בקיסרי. ראה אדם אחד שנושא מקל והולך להכות בו חבירו, וגם ראה מוזיק שעומד מאחוריו נושא מקל ברזל, קם רבי אבהו ועצר את הרודף ואמר לו, למה אתה רוצה להרוג את חבירך, אמר האיש המכה לרבי אבהו, במקל כזה אדם יכול להרוג את חבירו? אמר ר' אבהו, הנה המוזיק מאחוריך אתה מכה בעץ והוא יכה בברזל וימות. מיד אח"כ כ' המדרש שרבי יוחנן היה מצווה למלמדים לא להכות בימים אלו. ובקיצור של"ה כתב כן

^ס קיצושו"ע סי' קכ"ב ס"ב.

^{סא} מס' סוטה מ"ח. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו'. שו"ע (סי' תק"ס) משחרב בית המקדש גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם.

^{סב} פמ"ג א"א (ס"ק י'). מג"א (סי' תקנ"א ס"ק י'). א"ר (ס"ק ו'). מובא במשנ"ב (ס"ק ט"ו). שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'). ריקוד היינו אדם בעצמו, מחול עם אחרים (הליכות שלמה)

^{סג} ח"א סי' קי"א ד'

^{סד} אג"מ (א"ח ח"א סי' כ"א ד'). הליכות שלמה (פ' י"ד) שאסורים מנגינות המעוררות לריקוד.

^{סה} בתשו' אגרות משה (א"ח ח"א סי' קס"ו), ששמיעת קול נגינה מטיף, דינה כשמיעת כלי נגינה ממש ואסור. הליכות שלמה פ' י"ד. שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'), שמכשיר השמעה עצמו, נחשב לכלי נגינה. הגר"ש אלישיב.

^{סו} מוזיקה וואקאלית ממש בלי ליווי כלי שיר כלל, נראה שאם הנגינה רגועה יש צד להקל. אבל כשנשמעים קולות של כלי שיר המלווים את שירת האנשים, אע"פ שהקולות לפעמים הם מאנשים המשמיעים הברות שמדמים כלי שיר, אבל כיון שגם משתמשים בכלי שיר כמו 'סינטיסייזר' וכדומה, נראה שנחשב לכלי שיר. לכן יש לבחון כל דבר לגופו.

כ

יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^ס.
ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{סח}.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, או שנחוצ' להרגעה וכדו', מותר.

סעודת מצוה

עז. בסעודות מצוה המתקיימים בימי בין המצרים, עד ר"ח אב, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, יש סוברים שאין להתיר כלי זמר וכו'.^{סט}
ויש הסוברים שמותר.^ט

לימוד נגינה

עח. לימוד נגינה, במקום הפסד או דבר האבד, מותר^{טא}, עד ר"ח אב.

צלצולי טלפון

עט. שמיעת סיפור מוקלט, שמלווה בנעימה, וצלצולי טלפון בניגון, אין איסור^{טב}.

תרגילי בריאות

פ. נגינה לצורך תרגילי בריאות, מותר^{טג}.

שמיעת שיר בע"כ

פא. השומע שיר, ואינו מתכוון לשמוע, אין צורך להקפיד^{טד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ס הליכות שלמה (ס"ק ה'). וכן משמע מאג"מ (או"ח ח"ד סי' כ"א אות ד'), אוסר דווקא כלי נגינה

^{סח} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז) הגר"ש אלישיב

^{סט} שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז). מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)

^ט שכנה"ג ס"ק ל"ג. חיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) דעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^{טא} תשו' זכר שמחה. תשו' מהר"ם שיק (יו"ד שס"ח).

עיבוד מוזיקה ועבודות אולפן מקצועי, מותר עד ר"ח אב.

^{טב} כיון שדעתו על הסיפור ולא הנעימה, וכן בצלצול טלפון, אין שום חפץ בחלקי נעימה. ומהיות טוב, ינמיך את חוזה הנעימה או ישנה את הצלצול.

^{טג} בגמ' (סוטה מ"ח). מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם. משנ"ב (סי' תק"ס ס"ק י"ג),

ולכן הזקוקים לצורך בריאותם לתרגילי התעמלות או הידרותרפיה (התעמלות מים) מותר לשמוע מנגינה שנותן להם את המקצב לפעילות.

^{טד} בשו"ע (יו"ד סוס"ק קמ"ב) אסור לשמוע שיר של אלילים וכו'. וברמ"א שם מיהו דבר שאינו מתכוון, מותר. ועיי"ע בש"ך (שם ס"ק ל"ד). לכן בשמיעת מוזיקה בנסיעה באוטובוס או כל מקום ציבורי, אין צורך להקפיד.

עבדו את ד' בשמחה

פב. מותר לשיר בפה בשעת לימוד או תפילה, וכן שירות ותשבחות והתעוררות בסעודת מרעים^{עב}.
כל עבודת השי"ת תורה ותפילה יש לעשות בשמחה, כי הזמן מסוגל להתקרבות לפני ד' עי'.

תספורת

פג. בני אשכנז נוהגים להימנע מלהסתפר מ"ז בתמוז^{עז}.

פד. אם מניעה מתספורת גורמת **הפסד ממון**, כתב בתש"ו אגרות משה (או"ח ח' ד' סי' ק"ב) שמי"ז בתמוז עד שבוע שחל בו, שהאיסור הוא רק מצד המנהג, מותר לספר.

לרפואה

פה. לצורך רפואה, אין איסור תספורת^{עח}.

תספורת שפם

פו. שפם שמעכב את האכילה מותר לספר^{עט}.

תספורת לקטנים

פז. אסור לגדולים לספר לקטנים, ויש מקילין עד שבוע שחל בו^פ.

תספורת לנשים

פח. גם נשים אסורות להסתפר, אבל משום צניעות, מותר^{פא}.
מריטת שער גבוה, מותר^{פב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{עח} שדי חמד פאת השדה ביהמ"צ סי' א' אות י'

^{עז} עבודת ישראל, קוויץ פ' מסעי, כל רודפיה השיגוהו בין המצרים, כשהשר עובר בין השווקים, חוץ לפלטרין, הרשות נתונה לכל אדם להתקרב.

^{עז} מהר"אט. רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'.

^{עח} לקט יושר עמוד 97.

^{עט} שו"ע סעיף י"ג. מוהל ששערות שפמו מעכבו מלעשות מציצה, מותר לגלחן. כפה"ח תקנ"א ס"ק קע"ב.

^פ שו"ע שם סעיף י"ד. קטנים שייך בהם חינוך אי משום אבילות, או משום עגמת נפש, היינו לפמש"כ רש"י (מועד קטן י"ד:) שהרואים את הקטן כך, יתעוררו על צער ואבל ביהמ"ק.

^{פא} פמ"ג, מש"ז (ס"ק י"ג). להתיר לאשה לגלח ריבוי שער דצדעין. משנ"ב (ס"ק ע"ט). אשה מותר לספר ריבוי שערות ראשה מטעמי צניעות, שבט הלוי (ח"י סי' פ"א או ח').

תספורת לנערה לצורך שידוכין, יש שמיקל עד, שבוע שחל בו (הליכות שלמה פרק י"ד)

^{פב} הליכות שלמה (פ' י"ד ט). ויש מחמירין בזה, הגרי"ש אלישיב.

חלאקה

פט. תספורת - חלאקה, הגם שמעיקר הדין נראה שמותר, אבל כתבו שהמנהג, להקדים לפני י"ז בתמוז או לאחר ט' באב^פ.

בעל ברית

צ. בעל ברית, יש שמקילין להסתפר בין המצרים^{פד}. ויש אוסרים להסתפר^{פה}.

פדיון, בר מצוה

צא. לכבוד פדיון הבן, אין להסתפר^פ.
לכבוד בר מצוה, אין להסתפר^פ. כתב בשערים המצויינים בהלכה^{פב}, שיסתפר לפני שנעשה גדול.

צב. בני ישיבה מעדות המזרח (שאיסור תספורת אצלם רק בשבוע שחל בו ט"ב), הלומדים בישיבות אשכנזיות, יש הסובר שמותר להם להסתפר ואין בזה משום לא תתגודדו, כיון שידועים דעות המחבר והרמ"א^{פט}. ויש הסובר שראוי שינהגו כמנהג המקום^צ.

= מקורות וצינונים =

^{פג} משנת יעקב. מבית לוי.

בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ד) כתוב: אסור לגדולים לספר לקטנים, מדובר בשבוע שחל בו ט"ב. וכתב המשנ"ב מס' אליה רבה שלבני אשכנז יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז. והחיי אדם כתב שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו ט' באב. נמצא לפי"ז יש מקום להחמיר חלאקה, וכ"כ בשפע חיים (חלק ה' סימן שני"ז), שמי"ז בתמוז עד ר"ח אב, אפשר לגלותו, חוץ מבשבוע שחל בו ט' באב, וכיון שעיקר השמחה הוא שמחה של מצוה. ועיקר איסור תספורת מ"ז בתמוז אינו אלא להחמיר.

אבל כמה מחשובי הפוסקים, (בס' רבבות אפרים ח"א סי' של"ו, ותשו' משנת יעקב) סוברים, שאע"פ שמעיקר הדין מותר לעשות תספורת חלאקה, מכל מקום, יש למנוע מכך מכיון שיש בו ריבוי שמחה.

^{פד} שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק א'). פנמ"א (ח"ג סי' לג).

בתשו' חתם סופר (סי' קנ"ח) ובתשו' פנים מאירות (ח"ג סימן ל"ז), מוהל, אבי הבן מותר להסתפר. שעה"צ (תקנ"א ד'). הגר"ש אלישיב כתב שיש דעות, אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב. ולמעשה המנהג להקל ולהחמיר.

^{פה} מחזיק ברכה מתשו' זרע אמת. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז') סבור, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו **שערות ארוכות** מותר להקל עד ער"ח אב.

^{פז} חת"ס או"ח קנ"ח.

^{פח} שמחת בר מצוה נחשב לסעודת מצוה כמ"ש המג"א (סי' רכ"ה ס"ק ד') מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה, נישואין עם התורה. משנ"ב (רכ"ה ו'). ואין בזה משום עירוב שמחה בשמחה (מנח"י ח"ג סי' כ"ג). אבל כל זה ענין של שבח והודיה לד' ולא לשווי' כיו"ט (משנה הלכות ח"ו סי' מ"ה) והרי שמחת בר מצוה אינו מבטל אמירת תחנון.

^{פט} סי' ק"כ סעיף ח'.

^{פז} הגרשז"א הליכות שלמה (פ' י"ד אות ו')

^צ הגר"ש אלישיב.

פרק ח' ברכת שהחיינו

צג. טוב להיזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. אבל על מצוה כגון מילה ופדיון הבן אומר צא.

פרי חדש

צד. פרי חדש שלא ימצא אחרי ט"ב מותר מעיקר הדין לאוכלו צב, ועדיף שיאכלו בשבת צב

צה. אדם בריא שבטעות לקח פרי חדש ובירך ב'פ' העין, יברך גם שהחיינו צד.

חולה

צו. חולה, או מעוברת וכדומה שזקוק לאכילת פירות חדשים, מותר לאוכלם ולא יברכו שהחיינו צה.

שהחיינו בשבת

צז. בשבתות בין המצרים, יש מקילין לברך שהחיינו צז. ויש שנוהגין למנוע מלברך שהחיינו גם בשבת צז. בפרט מראש חודש אב.

בגד חדש

צח. אין ללבוש בגד חדש מי"ז בתמוז, אבל מותר לקנות בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב צח.

== מקורות וצינונים ==

צא שו"ע (סעיף י"ז). כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי גם אבל ר"ל מברך שהחיינו (מג"א ס"ק מ"ב). משנ"ב (ס"ק צ"ח)

צב רמ"א (סעיף י"ז).

צג מגן אברהם. משנ"ב (ס"ק ק"א). מבית לוי

צד שערי תשובה (סי' תקנ"א ס"ק י"ח). והגם שלגבי מעוברת וחולה, כתב המשנ"ב (ס"ק צ"ט) שלא יברכו שהחיינו. בנטל פרי חדש בטעות ובירך, הרי יש לו שמחה ולכן מברך שהחיינו, משא"כ כשאוכל מחמת חולי גורם להם עגמ"נ התעוררות תשובה (סי' שמ"ז).

צה תשו' אבני נור (א"ח תכ"ח) יברך ברכת הפרי, ושוב יהיה חייב לאוכלו ויברך שהחיינו. אבל אם כבר בירך על פרי אחר, יאכל פרי החדש בלא שהחיינו.

צו ולא יברכו שהחיינו. משנ"ב (ס"ק צ"ט) משם אחרונים. מבית לוי.

צז לבוש. מג"א (ס"ק מ"ב). א"ר. מטה משה מס' חסידים (תת"מ) דרך החיים. כתב סופר (ק"ג). משנ"ב (ס"ק צ"ח). אבני נור (סי' תכ"ח) דלא דחי מצוות עונג שבת. ויברך ברכת הפרי, ואז כבר חייב לאוכלו ויברך שהחיינו, ואם כבר בירך ברכת הפרי על פרי אחר, אין לו לברך שהחיינו.

צח מג"א (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) בשם כתבי האר"י. מבית לוי שבחול"ל נהגו להקל בשבתות, ובארץ ישראל נהגו להחמיר.

מר"ח אב, יש מחמירים יותר בשבת (ערוך השולחן תקנ"א ל"ח) קנין תורה (חו"ס סי' ל"א).

צח ראה שו"ע סעיף ז'. מג"א (שם ס"ק כ"א). מבית לוי

בגד חדש בשבת

צט. לדעת המקילין לברך שהחיינו בשבתות בין המצרים, מותר ללבוש בגד חדש בשבתות בין המצרים.^{צט}

ויש מחמירין, מפני שהיא שמחה גדולה.^פ
אבל מראש חודש ואילך אסור ללבוש בגד חדש אפילו בשבת.^{פא}

בגדי זיעה

ק. בגדים שאינם חשובים כל כך שאין צריך לברך עליהם שהחיינו, כגון מנעלים חדשים ואנפילאות (כותנות, לבנים, כיפות, וכיוצ"ב) בגדי זיעה וכיוצא, מותר לקנות וללבוש מיי"ז בתמוז עד ר"ח.^{קב}

ויש שנמנעו מלחדש שום בגד בשלשת השבועות (ראה לקט יושר).

קניית בגדים חדשים

קא. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב (גם לבני אשכנז). רק שלא ישתמשו בהם ולברך שהחיינו.^{קב}

קב. מר"ח אב, אסור לקנות בגדים חדשים.^{קד}

קג. תפירת בגדים חדשים:

אסור להכין בגדים חדשים, מר"ח אב.^{קה}

קד. נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם.^{קי}

קה. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות בגדים בט' הימים.^{קי}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{צט} מג"א, משנ"ב ס"ק מ"ה

^פ א"ר סימן תקנא ס"ק י"ז בשם מלבושי יו"ט. מביאו שעה"צ ס"ק מ"ח וחולק עליו. בס' ערוך השולחן: אנחנו מונעים עצמנו מללבוש בגד חדש חשוב מיי"ז בתמוז אפילו בשבת.

^{פא} משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק ט' וס"ק מ"ה

^{קב} משנ"ב ס"ק מ"ה

^{קג} שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (תקנ"א מ"ב) משום שאין לומר שהחיינו לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדין שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה, אין לאסור לקנותם (הליכות שלמה)

^{קד} רמ"א סעיף ז'.

^{קה} שו"ע סעיף ז'.

^{קי} כפה"ח תקנ"א ס"ק צ"ו. אגרות משה או"ח ח"ג סי' פ'. מבית לוי.

^{קי} הגר"ש אלישיב. קנין תורה א'-קט. משנ"ב ס"ק י"א לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר (הליכות שלמה).

פרק ט' שבת מברכין מנחם אב

ברכת החודש

קו. מברכין ברכת החודש בשבת לפני ראש חודש אב. כתב בהגהות המרדכי על מסכת מועד קטן (לפני תחילת פרק ב'): ראיתי בתוספות לשבת, שלפני ר"ח אב אין מזכירין ר"ח, משום דכתיב (איוב גה) במספר ירחים אל יבא. ודחה, דאדרבה יותר טוב כדי לברך ישראל שהזמן מוכן לפורענות. ועוד יש לומר, כי לא על חודש אב אמר איוב, דלייט למזליה. ועוד, דא"כ הלל לא יאמרו. דכתיב אל תבא רננה בו. והמשנה ברורה^ק, מזכיר שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב משום שהוא חדש של פורעניות.

ולמעשה, נוהגין לברך את חודש מנחם אב. וכ"ה בשערי אפרים^{קט}. וכן בס' תיקון ישכר.

אב הרחמים

קז. כמו בכל שבת מברכין, אין אומרים אב הרחמים, לפני תפילת מוסף. (כ"כ המהרש"ל, פמ"ג, אשל אברהם, ובס' משנה ברורה (סימן רפ"ד סעיף ט"ז): שבשבת מברכים ר"ח אב אין אומרים א"ה. הגר"א כתב לומר א"ה. בס' אליהו רבה סי' רפ"ד (י"ג) כתב: ראיתי בפראג שאומרים אב הרחמים כשמברכין חדש אב, ונראה שמשוה לימי הספירה. אבל בגליון ר"מ רבקש בשם המהרש"ל שאין אומרים. שלא דומה לר"ח סיון שאז אומר א"ה על הגזירות שהזכיר ביוצר. וכ"כ הפמ"ג ס"ק ח'. ובס' אשל אברהם מבוטשאטש מבאר, שמה שכתב הא"ר לומר אב הרחמים, הוא לפי המנהג שבאשכנז אומרים בשבתות בין המצרים, ולתות, ועי"ז הוא כמו ימי הספירה, אבל במדינתנו א"א יוצרות, לכן גם לא נאמר אב הרחמים. ישנם סידורים מדפוסים ישנים שכתבו לומר א"ה, וטוב יעשו אם יציינו המולי"ם שהמנהג לומר א"ה היא לנוהגים כמנהג פראג או הגר"א.

מנחם אב

קח. כשמברכין חודש אב, אומרים "מנחם אב"^ק.

קט. בס' תקון ישכר (מרי ישכר סוסאן מגדולי צפת בזמן הבי"י) כתב שבמקום הנוסח הרגיל, יחדשהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, אומרים יהפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קח} סי' תי"ז סעיף א'

^{קט} שער י' אות ל"ה

^ק ליקוטי מהר"ח וס' דרכי חיים ושלום. עלת החדש (פרק ב' סעיף י').

ימי בין המצרים – תשעת הימים

קי. משנכנס אב מומעטין בשמחה^{ק"א}, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה^{ק"ב}. וממעטין, עד ראש חודש אלול^{ק"ג}. ועל כל פנים עד אחר ט' באב^{ק"ד}, ויש דעה, עד ט"ו באב^{ק"ט}.

שבוע שחל בו ט"ב

קיא. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב השו"ע, שאין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב^{ק"ז}, וכך נוהגים בני עדות המזרח. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמותר מפני כבוד השבת^{ק"ח}. לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^{ק"ח}.

קיב. גם לדעת המחבר בשו"ע (סי' תקנ"א) יש דברים שנמנעים מ"ח אב:

מומעטין בשמחה [סעיף א] משא ומתן לא הכרחי [סעיף ב] סיוד וציור [סעיף ג] סעודת אירוסין [סעיף ב] בשר ויין [סעיף ט] תפירת בגד חדש [סעיף ז] שהחיינו [סעיף יז] נגינה [ס"ק הטז] זהירות סכנה - יחיד, הכאה [סעיף יח]
בשבוע שחל בו ט' באב: רחיצה [טז] תספורת, כיבוס [ג]

קיג. גם לבני אשכנז ישנם כמה דברים שבהם מקילים בשנה כזו:

1. נטילת ציפורניים. למחמירים בשבוע שחל בו, השנה מותר^{ק"ט}.
2. כשאין לו אלא חלוק אחד, מותר לרוחצו^{ק"י}.
3. תיקון בגדים לאחרים או ע"י עכו"ם^{קכ"א}.
4. כיבוס בגדי נכרים^{קכ"ב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"א משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.

קיב תענית כ"ט: שו"ע סעיף א

קיג מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.

קיד זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם

קטו חת"ס בהג' שו"ע שם.

קטו ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו). רא"ש (פ"ד סי' ב'). ר"ן ט: שו"ע סי' תקנ"א ד'.

במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או' י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח (סי' יו"ד אות כ"ה)

ק"ז טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו. שו"ע שם.

ק"ח רמ"א מוס' מנהגים (סי' תקנ"א סעיף ד'). מג"א ס"ק ל"ה.

ק"ט דעת המג"א שמותר לגזוז צפרניים בשבוע שחל בו ודעת הט"ז להחמיר משנ"ב ס"ק כ', והחמירו

רק בשבוע שחל בו.

קכ משנ"ב (שם ס"ק כ"ט) מביא א"ר שיש להתיר מ"ח עד שבוע שחל בו.

קכ"א בה"ל (סעיף ז' ד"ה ונהגו). שבשבוע שחל בו יש להחמיר.

5. בשׁר ויין בסעודת מצוה בשבוע שחל בו קכג.
6. כיבוס בגדי קטנים קכד.

ממעטים במשא ומתן

קיד. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן קכה.
בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו קכו.

מו"מ של שמחה

קטו. משא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד קכז.

בנייה

קטז. בנייה לצור מגורים, מותר. אבל להרווחה בעלמא, יש להימנע מר"ח עד אחרי התענית קכח. ובמקום הפסד, מותר קכט.

סיוד וצבע

קצו. וכן אין לסייד ולצבוע את הבית קל.

----- = מקורות וציונים = -----

קכב שו"ע סעיף ז' ובמשנ"ב (ס"ק מ"ג).

קכג הרמ"א (סעיף י') כתב שרק מניין מצומצם יאכלו. והשנה מותר כל המשתתפים.

קכד משנ"ב (ס"ק פ"ב) הביא ח"א שכיבוס קטנים מחמירים משבוע שחל בו, והשנה אם אין שבוע שחל בו, מותר.

קכה יבמות מ"ג. שו"ע ס"י תקנ"א סעיף ב'.

קכז **בירור ענייני המקח** מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד ס"י פ"ד א') מהרש"ל, ח"ח, ט"ז אר. משנ"ב ס"ק י"א.

קכו פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה בצל החכמה (ח"ד ס"י נד ג').

קנ"א **קניית טבעת לכלה**, כנהוג, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד ס"י פ"ד א'). אבל בימים מ"ז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי גבריאל (י"ח ד') שמותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

קכ"א יבמות מ"ג. מראש חודש אב עד התענית, העם ממעטים בעסקיהם מלישא וליתן מלבנות ולנטוע.

טושו"ע (ס"י תקנ"א סעיף ב'): מר"ח עד התענית ממעטים במשא ומתן ובבנין של שמחה. כתב המג"א בשם הר"ן (תענית ה'): כל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק שעושה כן להרוחה בעלמא, אסור.

בונה לצורך מגורים, גם מרחיב או מוסיף חדרים לצורך אכלוס בני הבית בצורה סבירה, לא לשם הרווחה בעלמא, מותר. כתב המקור חיים חו"י, **רק עד ז' באב**. תשו' אג"מ (או"ח ח"ג ס"י פ"ב). ויברך דוד (ס"י ס"ז).

בס' תורת חיים (ס"ק ו') כתב שנהוג עלמא שאין מתחילין בבין המצרים דלא מסמנא מילתא.

בניית בתים לצורך פרנסה, למכור להשכיר בארץ ישראל מותר (דבר יהושע ח"ב ס"י ע"ג).

קכט ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אם לקח פועלים נכרים בקבלנות, ויהא לו הפסד ממון בהפסקת הבניה.

אבל אין לעבור לגור בבית חדש בט' הימים, שהרי צריך לברך שהחינו (שו"ע ס"י רכ"ג ג') כ"ה בתשו' לבושי מרדכי (ח"א ס"י ק"א).

תיקונים

ק"ח. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר ק"ח.

בית הכנסת – צרכי רבים

ק"ט. בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים ק"ב.

חתימת חוזה

קכ. חתימת חוזה על דירה, בימים אלה, אם זה נחוץ לו, לא רק להרווחה, אין איסור מדינאי ק"ג.

תפירה

קכא. כתב הירושלמי ק"ד אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השת) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שממנו הושתת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון. נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתיה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב ק"ה. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה ק"ו.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"ל שו"ע (סעיף ב'). ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתיין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

ק"לא שו"ע (סעיף ב'), אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הלבשרשטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') לבנות מעקה, מותר.

נשבר צינור וכו' שמפריע לשימוש תקין של הבית אם אינו יכול לדחות עד לאחר י' באב, מותר (שבט הלוי. הליכות שלמה).

התקנת מעקה או סורגים, במקום סכנה, שמירה מנוק, מותר (שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'). משנ"ב י"ג אפילו אם רק מחשש הפסד ממון, מותר) בן איש חי (דברים הל' ג').

ק"לב משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש (ס"ק ז), מתיר גם שאר בנינים שהם צרכי רבים.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

ק"ל שו"ע (תקנ"א ב'): ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה, אבל אין איסור מן הדין. אין איסור לקנות דירה בימים אלו, אלא נהגו להימנע מלחתום חוזה על דירה בשלושת השבועות משום דלא מסמנא מלתא, אלו לא ימים של מזל טוב לישראל, אלא אם כן הדבר דחוף ויש חשש של הפסד ממון, שמא לא יצליחו לקנות את הדירה לאחר שלושת השבועות.

מקו"ח לחו"י (תקנ"א) שבתוך ג' ימים לתענית, יש להחמיר בכל ענין. תשו' לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א). בס' הליכות אבן ישראל: עד ר"ח אב.

אם אפשר, עדיף במקרה כזה לחתום על זכרון דברים, ורק לאחר תשעה באב לחתום על החוזה.

גם כניסה בדירה חדשה מחשש הפסד ממון, מותר. (הליכות שלמה). דברי יציב (יו"ד סי' רל"ח)

ק"ד פסחים פרק ד' הל' א'.

ק"ה טור ושו"ע סעיף ח.

ק"ה חיד"א במחז"ב. כפה"ח (ס"ק קט"ו)

סריגה

קכב. במקום הצורך, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת קלז.
הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה.
מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה קלח.

תיקון כפתור - בגד

קכג. תיקון כפתור או קרע בבגד מושמש מותר קלט.

תפירת בגדים חדשים

קכד. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב קמ. הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתייה הוי תחילת המלאכה קמא.

קניית בגדים

קכה. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב קמב.
נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבושם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן קמג.

מקום פסידא

קכו. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב קמד.

כלים חדשים

קכז. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים קמה.

----- == מקורות וצינונים == -----

קלז. הליכות שלמה (פ' יד, כג). מבית לוי הגר"ש ואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות (ז' - ע"ט).
קמב. רמ"א סעיף ז'.

קלט. מועד לכל חי (סימן י' אות ח"י), בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.
בס' הליכות שלמה (פ"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלקול בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור.
ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.
קמ. שו"ע סעיף ז'.

קמה. וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח).

קמב. רמ"א סעיף ז'.

קמג. כפה"ח תקנ"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

קמד. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא או זול יותר. הליכות שלמה.

הגר"ש אלישיב. קנין תורה (א-קט).

קמה. אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק נ"א).

במקום צורך מיוחד, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר ^{קמז}.

שחייה

קכה. בתשעת הימים, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ ^{קמז}.

סכנה

קכט. מכל ענין של סכנה יש להמנע ^{קמח}, וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר ^{קמט}.

ריקודין ומחולות

קל. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז ^{קנ}.

שירה

קלא. שירה בפה, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם ^{קנא}. ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז ^{קנב}. ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

קלב. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב ^{קנג}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז ^{קנד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קמו} הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב. ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה, יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשו' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

^{קמו} שו"ע סעיף ט"ז.

^{קמח} סי' תקנ"א סעיף י"ח

^{קמט} הליכות שלמה. מבית לוי.

^{קנ} באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב (שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו')

^{קנא} מתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' כא אות ד'), נראה שמותר. הגר"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

^{קנב} שבט הלוי (ח"ח סי' קצ"ו). הגר"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות. כתב הגרש"ז אויערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בזה.

^{קנג} שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

^{קנד} רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדין יש להחמיר מ"ז בתמוז.

תספורת לבעל ברית

קלג. אבי הבן מותר להסתפר^{קנח}. ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{קני}.
ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{קני}.
וי"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{קנח}.

גזיות ציפריים

קלד. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז ציפריים, ויש שמתירין^{קנט}, אבל לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר^{קס}.

בשר ויין

קלה. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשנות יין^{קסא}. לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים^{קסב}.

תבשיל בשרי

קלו. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל בקדירה בשרית, מותר^{קסג}.

קלז. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^{קסד}.

בשר סעודת מצוה

קלח. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין^{קסה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קנה תשו' חתם סופר סי' קנ"ח ובתשו' פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

קני ראה שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ג. תשו' נוב"י מהדו"ק סי' כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

קני מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (סי' קכ"ב סעיף ט"ו). כפה"ח (ס"ק י').

קנח שבט הלוי (ח"י ס"י פ"א אות ז')

קנט דעת ה"ט"ז בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז).

וואם יש לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שיכול לגזוז.

קס לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

קסא שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

קסב בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

קסג שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

קסד ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין

לשפר הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

קסה רמ"א סעיף י'.

חולה בבשר

קלט. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר קסו. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר קסו. ויש הסוברים בגיל 7 - 9 קסח.

שכח ובירך

קמ. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה קסט.

טעימה מהתבשיל ער"ש

קמא. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועי' בהערה קע.

מתנה

קמב. המנהג, להימנע מנתנת מתנות בתשעת הימים קעא. בפרט מתנות שיש בהם משום שימחה.

אין איסור בנתנת מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר קעב.

נקיון

קמג. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך קעי. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

קמד. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלכנה עד אחר תשעה באב קעד. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמולד קעה.

= מקורות וצינונים =

קסו רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

קסז אז נדברו ח"י סי' ס"א דהוי כדן קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

קסה מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ9. דברי יציב (ח"ב סי' רל"ו) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"ו ס"ס ע"ב).

קסט שדי חמד (אס"ד מע' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

קע בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"נ א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

קעא הליכות שלמה פי"ד.

קעב הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאילת שלום.

קעג בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פי"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומרא.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ח ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' של"ט). מבית לוי.

צחצוח נעליים

קמה. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר^{קעו}. ויש מתירים להשחירם^{קעז}, אבל בלי להבריקם^{קעה}. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

כביסה

קמו. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב^{קעט}.

קמו. כתם שניכר בבגד, מותר לנקותו^{קפ}.

רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

קמח. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים^{קפא}. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב^{קפב}.

עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים^{קפג}, 4, 8, 13.

קמט. כיבוס בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים^{קפד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קעד סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובסי' תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'), הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובסי' תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי הצום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידיים להתחדש.

קעה הגר"א במעשה רב (אות קנ"ט). ערוך השולחן (סעיף כ"ב). החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

קעו מוע"ז (ח"ה סי' של"ח)

קעז תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשו' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

קעח תשו' אג"מ שם.

קעט שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

קפ הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לציון (ח"ג פ"כ"ז א') מחמיר.

קפא ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק ל"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

קפב חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

קפג עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג) ח"א (סי' קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

קפד הגריש"א. חנוך לנער (פ' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד, כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

לבישת בגדים מכובסים

קנ. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים^{קפב}.

בגדי זיעה

קנא. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף^{קפו}.
בני עדות המזרח הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

בגד לבוש

קנב. אם לבש בגדים לפני ר"ח אב, אפילו אם לבש כמה ביחד^{קפז}, יכול ללבושם שוב בתשעת הימים^{קפח}.

לקמט בגד

קנג. יש הסוברים שיועיל לקמט בגד מכובס או להשליכו לארץ בכדי לבטל סימני הגיהוץ ונעיונות בגד מכובס^{קפט}.

קנד. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים^{קצ}.

בגדי שבת בשמחות

קנה. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים^{קצא}.

שידוך

קנו. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת^{קצב}.

אורח

קנז. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח^{קצג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ונראה שמוותר לתלותם לייבש בחוץ, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין כמ"ש משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק מ"ב.

^{קפה} שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

^{קפו} הליכות שלמה יב. להורות נתן ח"ז סי' ל"ט. מבית לוי

^{קפז} דעת קדושים מבוטשאטש (יו"ד סי' שפ"ט).

^{קפח} שו"ע יו"ד סי' שפ"ט סעיף א' ובש"ך ג'ד'. בן איש חי (דברים ו') כפה"ח (תקנ"א קצ"א) מוע"ז.

^{קפט} כרם שלמה יו"ד סי' שפ"ט בשם ס' לחם הפנים. תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) צי"א (ח"ג סי' ס"א)

תשו' שבט הלוי (י"א קליה) הליכות שלמה (פ' י"ד הע' 45)

^{קצ} רמ"א. במשנ"ב ס"ק ל"ג: על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים נהגו

איסור

^{קצא} עי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

^{קצב} הליכות שלמה פ"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבט הלוי ח"ט סי' קל"א, מותר אם זה

יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגר"ש אלישיב. באורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ל, שהחז"א התיר

לצורך זה גם בגד חדש.

^{קצג} מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"כ). מבית לוי.

רחיצה

קנח. נוהגין לא להתרחץ מר"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו^{קצד}.
פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הברך.

קנט. בארצות החמות שמוצטער מאוד, יש להקל^{קצה}. ולא ירחץ כל גופו כאחת^{קצו}. והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה^{קצז}.

קס. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון^{קצה}.
מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים.
וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר^{קצט}.

טבילה במקוה

קסא. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^י.

רחיצה לכבוד שבת

קסב. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{יא}, אבל בלי סבון^{יב}.

דיאדורנט

קסג. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה נאסרה (סי' הל' ביהמז' בשם הגר"מ פיינשטיין).

== מקורות וצינונים ==

קצד שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

קצה אגרות משה (ח"ד אהע"ז סי' פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערים מצויינים בהלכה (סי' קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בעי' כ"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר.

ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שבין"כ שהתירו לרחוץ, מדובר בזוהמא, לא בסתם זיעה.

קצו הליכות שלמה יח. הגר"ש אלישיב.

קצז שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

קצח תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

קצט רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביא משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

^י א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ') ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

רא רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

^{יב} משנ"ב (ס"ק צ"ז). תשו' דברי יציב (אוי"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוק"ק לרחוץ בחמין בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

סיום מסכת בט' הימים

קסד. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מלויבאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חנם (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמ"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן.

החברים שמחים זה עם זה, אהבת חנם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. ההיפך משנאת חנם. וזהו תיקון החטא.

קטן שסיים

קסה. קטן שעריך סיום מסכת שלמד היטב, יכולים להשתתף עמו ויחשב לסעודת מצוה^{יג}

קסו. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה^{יד} ומכל מקום אם לא נזדמן בלמודו הסיום, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה. וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה^{טו}.

אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות^{טז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{יג} תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' ק') תשו' שבט הלוי (ח' יא סי' יג).

^{יד} כתב מהר"ם מינץ (ש"ך י"ד סי' רמ"ו כ"ז) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לן בה כי מ"מ הוא זריז ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושלום (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).

הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.

^{טו} אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקנ"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניחא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מכוּעַר להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.

בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.

^{טז} מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).

ו"א שמונת השתתפות של המחזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשיגים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר^ה.

קסז. מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת^ה.

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

קסח.אותיות סיום, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ד' גימ' ששים.

וכן ה', גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.

הרה"ק מאפטא, האוהב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים כו, ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותתפים רק בסיום. (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

^ה סידור יעב"ץ (דיני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).

בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתו והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.

^ה בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'). שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק יא שבת ראש חודש אב

שבת ראש חודש אב

קסט. גם הנהגים להימנע מללבוש בגדי שבת בשבת חזון, אבל בשבת ראש חודש אב, ילבישו בגדי שבת^ט.

מפטיר

קע. מתפללים כמו בכל שבת ראש חודש, ומפטירין 'שמעו דבר ד''. ויש נוהגין להפטיר 'השמים כסאי'^י. וכתב הרמ"א, כן יש לנהוג במקום שאין מנהג.

החלפת בגדים

קעא. בשבת מותר להחליף בגדים כל כמה שעות, אע"פ שע"כ מותרים הבגדים לשימוש בימות החול, ובלבד שלא יאמר שלובשם להכניס לחול^{יב}

הבדלה על יין

קעב. במוצ"ש, לדעת הרמ"א, אם יש שם קטן שהגיע לחנוך ולא הגיע לגיל להתאבל על ירושלים, הוא ישתה את היין^{יג}, ואם אין, ישתה בעצמו יין הבדלה. לדעת השו"ע, לכתחילה ישתה יין הבדלה בעצמו^{יד}, וכן נוהגים רבים.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ט יד אפרים (ד"ה ס"ק כ') אפילו למ"ש הרמ"א (תקנ"א א') שבשבת חזון אין לובשים בגדי שבת, אם חל ראש חודש ביום ו' או בשבת, שפיר לובשין בשבת זה בגדי שבת (שעה"צ תקנ"א מ"ו).

^י ירכמיה (ב') והוא ההפטרה השנייה מתלתא דפורענותא. תוס' (מגילה ל"א:). המרדכי, אבודרהם. מנהג הגר"א (תכ"ה ס"ק ז'). וכתב הלבוש (תקמ"ט א') נוהגין ברוב המקומות להפטיר 'שמעו' ולא 'השמים' וכו' והיא מתלתא דפרעניות ואין לה תשלומין. דברי מלכיאל (ח"ג סי' כ"ז). וכ"ה בלוח אר"י. שבת הלוי. משנה הלכות. ישא יוסף להגריש"א (ח"ג סי' פ"ח).

^{יא} ישעיהו. והוא ההפטרה של שבת ראש חודש. וכתב הט"ז ומביאו המשנ"ב (תכ"ה ס"ק ו') דבהפטרה זו יש בה תרתי, זכרון ראש חודש, ופורעניות, בחדשה ימצאנה, ונחמות ירושלים, תוס' (מגילה לא:). הרמ"א (סי' תכ"ה א') מביא מתרומת הדשן ומנהגי מהרא"ק; וכן עיקר 'השמים כסאי', וכן יש לנהוג במקום שאין מנהג. שערי אפרים (שער ט' סעיף כב). חת"ס. קיצושו"ע (סי' קכ"ב ו'). ערוה"ש (סעיף ה'). אדמו"ר מוהר"א מבעלו הפטיר 'השמים כסאי' (לוח דבר יום ביומו).

ראה בתשו' דברי יציב (ח"ב סי' קפ"ג) מנהג חסידים עפ"י אריז"ל שכל אחד קורא הפטרה לעצמו, כל אחד יכול להפטיר כפי עניינו.

^{יב} בספר חסידים (סי' רס"ו). מג"א (סי' רצ"ג). משנ"ב (ס"ק ד'). שאין לומר שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצ"ש, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת, שהרי נהנה עכשיו בשבת מהשינה. תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' קל"ח). וכ"ה בלבישת בגדי יו"ט בשבת שחל בעי"ט.

^{יג} הרמ"א שם, כתב שישתה רק במקום שאין תינוק. במשנ"ב (שם ס"ק ע'), דוקא אם הגיע לחינוך ולא הגיע להתאבל על ירושלים. והוא מעל 6 ומתחת 9, ישתה הוא את היין.

^{יד} דעת המחבר (סי' תקנ"א) ממנהי"ל, שמותר לשתות יין הבדלה, וכ"ה בלקט יושר (עמ' ק"י). ויעש אברהם (כ"ה) מהרבי אברהם טשעכנובר. דרכי חיים ושלוה (תרס"ח) חזון איש (דינים והנהגות י"ט ח') שלמת חיים (שלי"ו) הליכות שלמה (י"ד כ"ז).

ואין צורך להבדיל על שיכר, אלא אם הוא חביב עליו. ראה שו"ע סי' רצ"ו ב'.

פרק יב ערב שבת חזון

מעימה מהתבשיל ער"ש

קעג. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר בערב שבת, ועיי' בהערה רטו.

בגדים מכובסים

קעד. לכבוד שבת, מותר ללבוש בגדים מכובסים ומגוהצים רטז.

נעליים

קעה. לכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק נעליים ריז.

צפרניים

קעו. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון ריח.

רחיצה

קעז. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים ריט, אבל בלי סבון רכ.

מי שמזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים רכא.

טבילה

קעת. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה רכב.

----- = מקורות וצינונים = -----

רטו בתש' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"נ א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתש' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

רטז משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ו'). ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק מ"ו). הגריש"א (קרא עלי מועד פ"ד י"ט)

ריז מוע"ז (ח"ה סי' של"ח) תש' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' לא)..שבט הלוי.

ריח משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק כ'). וביותר בשנה שחל ט' באב ביום ראשון נמצא שער"ש אינו בשבוע שחל בו ט"ב. מבית לוי.

בס' מקור חיים סי' תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.

ריט רמ"א (סעיף ט"ז). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

רכ משנ"ב (ס"ק צ"ו). תש' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז).

רכא מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

רכב ערוך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישוהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

תספורת

קעט. בני עדות המזרח שנמנעים להסתפר רק בשבוע שחל בו ט"ב, גם בע"ש זו נמנעים מלהסתפר^{רכג}.

בגדי שבת

קפ. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת, ואפילו סמוך לחצות היום^{רכד}.

בגד חדש לחתן

קפא. חתן בשבת שלפני החתונה, בשבת עלייה לתורה, אויפרוף, אע"פ שלובש בגדי שבת, לא ילבש בגד חדש^{רכה}.

סדרי תפילה וניגונים

קפב. נוהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת^{רכו}. במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה^{רכז}.

שלום זכר

קפג. שלום זכר לכן הנולד, עושים כמו בכל שבת^{רכח}.

אב הרחמים

קפד. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים^{רכט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רכג. בערב שבת חזון מותר, מכל מקום מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה השבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולים, וגוערים בחזקה ביד המקילין (כל בו סי' ס"ב, כ"ה): מביאו ב"י (סי' קנ"א סעיף ד').

רכד. מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

רכה. מג"א (סי' תקנ"א ס"ק ו'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). שטר"מל חדש שלובש, מפני שאין ברירה, והימנעות מלבישתו הוי כמו אבילות בפרהסיא. ולבישתו מעט זמן לפני בין המצרים אינו מוציא מידי בגד חדש. ועי' בכפה"ח שם.

רכו. הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשיר בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

רכז. בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החזן ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו' המנהג לעשות שלום זכר בשבת זו ואין משנין משאר שבתות השנה, מבית לוי הגר"ש ואנר. בס' לקט יושר (ע' קי"א) כתב כשחל ת"ב בשבת, אין הולכים לזכר וכו'.

רכט. משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל').

פרק יג שבת חזון כשחל ת"ב במוצאי שבת

אב הרחמים. צדקתך
קפה. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים^{רל}. במנחה אין אומרים צדקתך^{רלא}.

טיול
קפו. ימנע מלטייל בשבת זו אחרי חצות^{רלב}.

לימוד בשבת
קפו. בשבת אחה"צ, יש ללמוד בדברים המותרים בתשעה באב^{רלג}. ויש שמתירים ללמוד בהם בעיון^{רלד}
וכתב הט"ז שהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו^{רלה}.

טיפות וכדורים
קפת. טיפות וכדורים לצורך הקלה בצום, עדיף לערבבם במשקה לפני שבת^{רלו}.
ויש מתירין לקחתם בשבת^{רלז}.

סעודה שלישית
קפט. בסעודה שלישית, אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כשלמה המלך בעת מלכותו^{רלח}.

----- = מקורות וציונים = -----

רל משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')
רלא מהרי"ל. רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י"ב).
רלב רמ"א סי' תקנ"ג סעיף ב'. ברכי יוסף (סי' תקנ"ג ס"ק ה). מביאו שע"ת שם.
רלג רמ"א תקנ"ג (סעיף ב'). מג"א (ס"ק ז'). בס' אורחות רבנו, (ח"ב ע' קל"ו) שדעת החזו"א שאין ללמוד בשבת אחה"צ. שבט הלוי (ח"ו סי' ע' ו').
רלד הליכות שלמה (פ' ט"ו א') בט"ב אסור ללמוד בעיון (משנ"ב סי' תקנ"ד ד') אבל בערב ט"ב מותר. וכתב הכתב סופר (או"ח סי' ק"א) מותר ללמוד דברים הרעים בערב ט"ב גם עם אנשים אחרים, הגם שאבל אסור ללמד לאחרים (וי"ד סי' שפ"ד) כיון שלחת"ס (סי' תקנ"ג) טעם איסור לימוד בעט"ב בכדי שלא ירהר, ולא משום אבילות של עכשיו
רלה ט"ז ס"ק ב'. מאמר מרדכי (ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י') וביה"ל "ולכן", מיקל ללמוד בשבת אחר חצות, ומי שיוכל, עדיף שילמד דברים המותרים. בס' הליכות שלמה (פ' ט"ו י"י) כתב שיש מקום להקל ללמוד כרגיל כל היום. הליכות אבן ישראל (ת"ב)
רלו סי' שכ"ח (סעיף כ"א). קצוה"ש סימן קל"ח בדה"ש (ס"ק ל"א ד"ה כ' המנחת שבת). שבט הלוי (ח"ג סי' ל"ו). שש"כ (פ' ל"ד סעיף ה').
רלז סי' הלכה למעשה להג' א.ד.שפירא, מאג"מ (או"ח ח"ג סי' נ"ד) בענין ויטמינים בשבת, כתב הגם שהמג"א (סי' שכ"ח מ"ג) כתב שחיוק מזוג אסור בשבת, אבל מי שנוטלו רק לשמור על מצב גופו, מותר. והכדורים בעצם רק שומרים על מצב הנוזלים.
רלח תענית כ"ט: שו"ע (סימן תקנ"ב סעיף ב').

אכילה עד השקיעה

קצ. מותר לאכול ולשתות בשבת, עד זמן שקיעת החמה^{רלט}. ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו שהוא כשאר שבת^{רמ}.
אבל אין לעשות שום סימני אבלות כגון חליצת נעליים, ישיבה על הארץ, עד זמן מוצאי שבת.

זמן ר"ת

קצא. המתנהג בזמן רבינו תם בכל ענייניו, יכול ללבוש נעליו עד מוצ"ש כזמן ר"ת^{רמא}

הכנה משבת לחול

קצב. אין להביא נעלי ת"ב לבית הכנסת בשבת. וכן אין להביא ספר קינות לביהכ"ס אלא אם יעיין בו מעט בבית הכנסת מבעוד יום^{רמב}.

ברוך המבדיל חליצת נעליים

קצג. במוצאי שבת אומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולאחר מכן מורידים נעליים ומחליפים מבגדי שבת לבגדי חול.

בזה יש חילוקי מנהגים:

הרמ"א^{רמג} כתב שחולצים נעליים אחרי ברכו בביהכ"ס, וכך נהוג בכמה מקומות^{רמז}.
בזמנינו נוהגים הרבה לבוא לביהכ"ס עם נעלי ת"ב^{רמב}.
יש שנהגו לחלוץ נעליים כבר בבין השמשות^{רמז}

זהירות ממלאכה

קצד. יש להזהיר לנשים לא לעשות מלאכה עד שיאמרו המבדיל בין קודש לחול^{רמז}.

----- = מקורות וציונים = -----

רלט סמ"ק (מצוה צ"ו). רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י').

רמ משנ"ב (ס"ק כ"ד).

רמא חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ז) אבל אם נוהג כר"ת רק כחומרא, יחלוץ נעליו בזמן הגאונים (הרגיל) (הליכות שלמה פ' ט"ו הע' טו).

רמב הליכות שלמה. מבית לוי.

רמג סי' תקנ"ג (סעיף ב').

רמז שלמות חיים (ח"א סי' ש"כ) דמעיקרא כך קבלו התענית ת"ב שחל במוצ"ש שעכ"פ סנדל אינם חולצים כל שלא אמרו ברכו, מחמת קדושת תוס' שבת. בס' ארחות רבינו (ח"ב קמ"ד) שבא לביהכ"נ בבגדי שבת ונעליים אע"פ שהיה כמה רגעים לאחר הזמן יציאת השבת, ולאחר ברכו, חלץ. תשו' באר משה, רבבות אפרים (ח"ג סי' שני"ו).

רמח שש"כ (פ' כ"ח הע' קע"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך. שבת הלוי (ח"ז סי' ע"ז א'). מועדים וזמנים. יחוה דעת (ח"ה סי' ל"ח). הליכות אבן ישראל.

רמז כיון שנמצאים בבית, ויש שהולכים שם עם נעלי בית אינו אבילות בפרהסיא (אור לציון ח"ג פ' כה ד') קובץ תשובות להגרש"א (ח"ה סי' ק"ה). בס' ויען דוד (ח"א סי' פ"ח) שהדברי יואל היה שוכב מביהש"מ עד הלילה, וממילא היה בלי נעליים. בס' הליכות שלמה (פ' טו הע' 44) שכן נהג הגרש"ז זלניק.

רמז משנ"ב (סי' תקנ"ו ס"ק ב').

שטיפת כלים

אין להדיח כלים שנשארו מסעודת שבת, עד לאחר חצות יום ראשון ט' באב^{רמח}.

סילוק פרוכת

קצה. במוצ"ש, לאחר ברכו, מסלקין הפרוכת^{רמט}

בורא מאורי האש

קצו. מברכים בורא מאורי האש על אבוקה^{רג}. ואין מברכים על הבשמים^{רנא}.

כשמברך בביתו יוציא את כל בני ביתו. ואם הם לא שמעו ממנו יכולים לברך בעצמם^{רנב}.

אתה חוננתנו

קצו. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{רג} ואם שכח להבדיל בתפילה אינו חוזר להתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב^{רנד}.

קדיש תתקבל

קצח. אחרי תפילת העמידה אומר קדיש שלם עם תתקבל^{ורנה}, אבל אחרי איכה עד יציאת בית הכנסת למחר, אין אומרים "תתקבל"^{רנו}.

ויהי נועם

קצט. ואומרים איכה וקינוות. אין אומרים ויהי נועם, ומתחיל מואתה קדוש^{רנז}.

חולה בהבדלה

ר. חולה שצריך לאכול ביום, יבדיל ביום לפני שעומד לאכול, ולא במוצ"ש בלילה^{רנח}.
יכול גם להוציא את בני ביתו בהבדלה שלו, ולא יצטרכו שוב להבדיל במוצאי ט"ב^{רנט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רמח} בס' יוסף אומץ (תפ"ג) יש להתמהמה ולסיים הקינוות סמוך לחצות כדי שהשפחה לא תדיח קודם חצות את כלי האכילה שנשארו משבת. מקור חיים (סי' תקנ"ד) אין לשפחה להדיח כלים במוצ"ש ליל ט"ב.

^{רמט} לוח אר"י להגרימ"ט.

^{רי} שו"ע (סי' תקנו סעיף א').

^{רנא} שו"ע (סי' תקנ"ו). מלשון הט"ז משמע דסבירא ליה דאין להריח בבשמים בתשעה באב משום תענוג. וכן משמע בגר"א. ומהמג"א משמע דסבירא ליה דדוקא במוצ"ש אסור משום דהוי תענוג להשיב נפש יתירה. שעה"צ (תקנ"ו א').

^{רנב} הליכות שלמה (פ' ט"ו סעיף יד). שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

^{רנג} רמ"א (סי' תקנ"ט סעיף א').

^{רנד} סי' רצ"ד (ס"ג).

^{רנה} משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק ד').

^{רנו} טור ורמ"א (סי' תקנ"ט סעיף ד').

^{רנז} שו"ע (סי' תקנ"ט סעיף ב').

^{רנח} כפה"ח (ס"ק ט'). תשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל'). תשו' קנין תורה (ח"ב סי' קי"א)

^{רנט} מל"ח. כפה"ח (ס"ק ט'). תשו' משנה הלכות (ח"ז סי' ל"ט).

ואם הוא צריך רק לשתות מים, לא יבדיל בט"ב משום כך.^{רס}

על מה מבדילים

רא. מי שחייב להבדיל בט"ב, יבדיל על מיץ ענבים, או אם יש שכר שהוא חמור מדינה, יבדילו עליו. ובמקום שאי אפשר, יבדילו על יין.^{רסא}

נשים בהבדלה

רב. נשים שצריכות לאכול בט"ב, עדיף שלא יעשו הבדלה בט"ב בעצמן, אלא תשמענה במוצאי ט"ב מבעליהן, ועיי' בהערה.^{רסב}
ודעת הגר"ש אלישיב שיבדילו הנשים בעצמן לפני שאוכלות.^{רסג}

קטן בהבדלה

רג. קטנים אינם מבדילים לפני אכילתם.^{רסד}

הבדלה מוצאי ט"ב

רד. בליל מוצאי ט"ב מבדילים על היין ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים.^{רסה} ויכול לשתות היין בעצמו.^{רסו}
ואינו אומר פסוקי הנה א' ישועתי אלא מתחיל בברכה על הכוס.^{רסז}

שתיית מים לפני הבדלה

רה. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה.^{רסח}

הבדלה לאשה

רו. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום, תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס.^{רסט}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רס} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^{רסא} שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ה'). אז נדברו (ח' י"א סי' מ"ח)

^{רסב} דבר יהושע (ח"ב סי' ע"ה). קנין תורה (ח"ה סי' נ"א). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א). וכן דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א. מוע"ז (ח"ז סי' רנ"ה). הגם שיש צד הלכתי לומר שיעשו הבדלה כמו שאר חולים, אולם הרי דעת הרמב"ן, רשב"א, ריטב"א (סוכה נ"ד). רדב"ז (ח"ב סי' תרמ"ב), והב"ח, ס"ל שגם אנשים פטורים שנה זו מהבדלה דאי' בברכות (לג.) כשהענו, תקנו שדי בתפילה ואחר שהעשירו תקנו על הכוס, ובט' באב כלל ישראל במצב של עניות ואין דין הבדלה על הכוס. לכן יש ב' ספיקות, א. שנשים הרי י"א בכלל שפטורות מהבדלה, ואם יש דין הבדלה בט"ב מוצ"ש, לכן מכח ספק ספיקא לא יבדילו ויאכלו כך.

^{רסג} קרא עלי מועד (פ"ז הע' י"ט). וראה שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ד' ו').

^{רסד} תשוי' ישמח משה (ח"א סי' מ'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ג). שבט הלוי (ח"י סי' קע"ז ד'). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א).

^{רסה} שו"ע סימן תקנ"ו.

^{רסו} משנ"ב שם ס"ק ג'.

^{רסז} פתחי תשובה (י"ד סי' שע"ו). דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ד).

^{רסח} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^{רסט} תורת המועדים מהגר"ש אלישיב. עיי' בסי' רצ"ו ס"ח. תשוי' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ז')

פרק יד מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

רז. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רע}. דברים אלה נוהגים כל היום^{רעא}.

רח. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{רעב}. מפני:
1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.

רט. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{רעג}.

ישיבה נמוכה

רי. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{רעד} עד חצות היום^{רעה}.

ריא. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{רעז} (303 ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{רעז}.

אוטובוס

ריב. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{רעה}.

מיעוט מכבודו

ריג. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{רעט}.

----- = מקורות וציונים = -----

רע תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

רעא משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

רעב סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עינים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

רעג טור. ערוה"ש תקנ"ה.

רעד כמו אבלים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'. כתב בס' אמרי פנחס (ש"פ, שפ"א) בזמן שמתישבים על הקרקע בט"ב הוא עת רצון גדול, ויכול אדם לפעול בתפלתו מה שצריך.

רעה אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

רעז גשר החיים (פ"כ סי' ה').

רעז ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ז ג'), דאינו נחשב תענוג.

רעז בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

רעז תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

סוג נעליים

ר"ד. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבושו^{רפ}.

אבזם מעור

ר"טו. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{רפא}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{רפב}.

נעלי גומי

ר"טז. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרוקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עיני בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{רפג}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{רפד}.

אור בבית הכנסת

ר"ז. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{רפה} כמ"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

ר"ח. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{רפז}.

נר תפילה

ר"ט. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{רפז}.

נר לברית

ר"כ. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{רפח}.

פרוכת

ר"כא. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{רפט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רפ שו"ע סי' תקנ"ד סעיף ט"ז.

רפא אגרות משה

רפב ברכי יוסף

רפג פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגר"ק

רפד הגריש"א.

רפה שו"ע תקנ"ט ד'

רפז ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו.

רפז מהר"ל. משנ"ב ט"ו.

רפח פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

רפט רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק טו תפילת ערבית

רכב. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בני כאבלים^{רצ} ותפילה בלחש^{רצא}.

קדיש תתקבל

רכג. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תתקבל^{רצב} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל^{רצג} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתרם תפילתי^{רצד}.

רכד. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{רצה}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים. במגילה כשירה, יש מברכין^{רצו}. כתב הלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

רכה. נשים, אי' במס' סופרים (יח ד) ששומעות איכה^{רצז}, לדברי המג"א^{רצה}, אינן נוהגות בזה.

חזן

רכו. החזן שקורא איכה^{רצט}, מגביה קולו בכל איכה יותר^ש.

איכה ביחיד

רכז. יחיד גם יאמר איכה וקינות^{שא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רצ רמ"א תקנ"ט א' ב'

רצא מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחבירו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

רצב משנ"ב ס"ק ד'.

רצג רמ"א סעיף ד'

רצד ב"י. ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון.

רצה משנ"ב ס"ק ב'

רצו משנ"ב תקנ"ט ב'

רצז מס' סופרים (יח ד')

רצח רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

רצט בסי' תקנ"ט (סעיף ג'), אי', מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה, וכתב הט"ז (ס"ק

ה) נר אחד לחזן, ונר אחד לכל שכונה שכולם אומרים איכה. והמג"א כתב **משמע שהציבור לא יאמרו איכה וקינות** רק ישמעו מהש"ץ.

משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק טו), מנהגנו שכל הקהל אומרים איכה בלחש גם קינות.

ש מהרי"ל. רמ"א תקנ"ט א'.

שא ח"א. משנ"ב סי' תקנ"ט (ס"ק ה')

רכח. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{שב}.

רכט. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבלות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק) ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

פרק מז הליכות ט"ב

יצטער במשכבו

רל. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^{שי} משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן. ויש שהיו ישנים על הארץ (שו"ע) ואם יכול יצטער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידים

רלא. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. שקם בבוקר^{שד} ב. כשיצא מבית הכסא^{שה} ג. לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{שו} ד. אם נגע בכללוד, נעל^{שו}.

נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן העולה לדוכן (תריג"ס ק"ז).

לימוד תורה בת"ב

רלב. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב^{שח}. מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק. הניזקין גיטין נה: ספר יוסיפון. ספר מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שב} שו"ע תקנ"ט סעיף ב'

^{שי} תוס' תענית ל: שו"ע רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב'). מהמרדכי.

^{שד} שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא), רוח רעה כלכלוד טיט.

^{שה} מט"א תריג

^{שו} משנ"ב תקנ"ד כא

^{שו} גר"ק. מנח"י י' מה. כפה"ח ד' יד.

^{שח} תענית ל. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'

מט

תשעה באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשברים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי חז"ל. בענין אמירת תהלים בט"ב נחלקו הפוסקים^{שט}.

הלג. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה^{שי}.

חברותא

לד. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר^{שיא}.

לימוד בהרהור

רלה. יש שאוסר לימוד בהרהור^{שיב}, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בט"ב

רלו. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת^{שיג}.

מאידיך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד^{שיד}.

השכמה

רלז. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת^{שטו} וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. ב'יראת עולם. ר'בה צום. ה'ושענא. מ'גילה. ה'י זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה^{שטז}.

רלח. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא להשכים כל כך (משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז).

----- = מקורות וציונים = -----

^{שט} יש שנהגו לומר תהלים במנחה: משנ"ב (תקנ"ד ז'). סידור בית יעקב. גרשז"א, שמותר למי שרגיל כל יום. ויש שאוסרים: רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א). לצורך חולה, התיר בתשו' דברי מלכאל (ח"ו סי' ט').

^{שי} מהרי"ל (תשו' ר"א). מג"א (ס"ק ד'). ט"ז סי' תקנ"ד ב'

^{שיא} חזו"א, הגר"ח"ק

^{שיב} שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

^{שיג} ריטב"א (מו"ק טו א). מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש בפרשת ואתחנן י' דברות.

^{שיד} שבלי הלפט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (סי' י' ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי יציב (ח"ב סי' ר"מ). שערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

^{שטו} משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז.

^{שטז} א"ר סי' תרס"ד ג'.

פרק יז טלית ותפילין

הלט. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית ש"י.
(אר"י רש"י עפ"י להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד'. ס' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

רמ. במנחה מניחים טלית ותפילין ש"ח.
אבל כל החמשה עינויים, אין מבטלין כל היום ש"ט,

תפילין לחולה
רמא. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור ש"ב.

שומר לתפילה ותפילין
רמב. אם מתפלל בזמן מנחה קטנה, ורוצה לישון אחה"צ, יש להעמיד שומר, שעון מעורר, שיעוררו אותו לתפילה והנחת תפילין שכ"א.

----- = מקורות וצינונים = -----

ש"י שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בוע פורפירא דיליה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באבל.
ש"ח שו"ע (סי' תקנ"ה א') מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.
ש"י משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.
ש"כ התעוררות תשובה (ח"א סי' ע"ב). מהר"ם שיק (סי' ר"צ). זכרון יהודה (סי' י"ח). הגריש"א. הגרש"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל.
אבל בשבט הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.
שכ"א ראה משנ"ב (סי' ס"ו ס"ק מ') ושעה"צ (ס"ק ס"ד).

פרק יח סדר היום

רמג. מתפללין תפילת שחרית, וכל מזה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים ^{שכב}.

פיטום הקטרת

רמד. פיטום הקטורת: אין לומר ^{שכב},
ויש שכתבו שמי שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר ^{שכב}.

איכה ביום

רמה. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום ^{שכב}.

חצות היום

רמו. בחצות היום קמים משייבה על הארץ ^{שכו}.

מנחה

רמז. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה בט"ב ^{שכי}.
ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה ^{שכח}:

ברכת כהנים

רמח. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה ^{שכט}.

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

רמט. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה ^{של}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שכב} שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט)

^{שכג} רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומרו.

^{שכד} שד"ח מע' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אזוב. דברי מלכיאל (ח"ו ט). אז נדברו י"א. כיון דהו
כאיזהו מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

^{שכה} של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'.

^{שכו} שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור
כל כך כמו החמשה עיניים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

^{שכז} מנחה גדולה: בנ"י. משמרת שלום. ערוה"ש (רל"ג). ריטבא (יומא כח:) חזו"א. גם כי יוכל
להזדרז ולהניח תפילין.

^{שכח} רמב"ם, ארי. שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

^{שכט} גם מזמן מנחה גדולה אומר הש"צ או"א ברכנו וכו' כמו במקום שאין נושאים כפים בכל
יום, וכמ"ש במשנ"ב (קכ"ט ח, תקס"ו כג). וכ"ה בתשו' רב פעלים (ח"ד סי' ה') ובתשו' שבט הלוי
(ח"ח סי' כ"ג).

רג. ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה^{שלא}.

ראה עוד הלכות נשיאת כפים בפרק ג'.

תפילין במנחה

רנא. במנחה מניחים תפילין^{שלג}, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו^{שלג}.

פרשיות קר"ש

רנב. באם קוראים פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו הפוסקים^{שלד}.

נחם

רנג. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות^{שלה}.
בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו אש בהיכל^{שלו}.

תהלים

רנד. יש שנהגו לומר תהלים במנחה^{שלז}, ויש שאוסרים^{שלח}.
ויש שהתירו לצורך, חוליה^{שלט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{של} הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה. שו"ע (סי' קכ"ט סעיף א'), סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט. תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' כ"ג) לישא כפים רק מזמן מנחה קטנה.

^{שלא} חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז (ח"ח סי' רמ"ח).

^{שלב} שו"ע סי' תקנ"ה סעיף א'.

^{שלג} משנ"ב (שם ס"ק ד')

^{שלד} פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח (תקנ"ה ס"ק ז') בא"ח. שערים המצויינים. בצל החכמה.

ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

^{שלה} ר"י ברצלונא. ר'עמרם. ריטב"א. שו"ע (תקנ"ז א').

^{שלו} רא"ש. טור. ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהרי"ל רמ"א (תקנ"ז).

^{שלז} מג"א תקנ"ד ו' הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו.

משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.

^{שלח} רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א).

^{שלט} לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק יט מוצאי ט' באב

רנה. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים^{שמ}

רנו. הרמ"א^{שמו}, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש^{שמב}.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

הלכות הבדלה במוצאי הצום, ראה לעיל פרק יג

מעמיה ונעליים

רנו. ילבש נעליים^{שמב}, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה^{שמד}. אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{שמה}.

בשר ויין

רנה. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר חצות יום י' באב^{שמו} וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים^{שמו} או שומעים נגינה^{שמה}.

רנט. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י' באב^{שמט}. וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו^{שנ}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שמ} בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

^{שמו} ס' תכ"ו ב'. וכ"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

^{שמב} פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה) דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא). א"ר. חיד"א. פמ"ג.

^{שמב} פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח').

^{שמד} א"ר סי' תכ"ו (או' ט"ז). תשוי' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל ק"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

^{שמה} א"ר סי' תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

^{שמו} הרמ"א סי' תקנ"ח מהגה"מ.

^{שמו} מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג')

^{שמח} מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

^{שמט} שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ל'ח' (סי' י' ס"ק צ"ב) שנהגו הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.

סעודת מצוה

רס. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין^{שנא}.

תשעה באב ביום חמישי

כביסה בליל שישי

רסא. כשחל תשעה באב ביום חמישי, יש סוברים שמותר לרחוץ, להסתפר ולכבס מיד במוצאי הצום, בליל שישי^{שנב}. ובקיצור שו"ע^{שנג} כתב לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית

רחיצה, תספורת ביום ו'

רסב. יש סוברים שרק כיבוס יכול לעשות במוצאי הצום בכדי שיהא מוכן לשבת^{שנד}. אבל רחיצה ותספורת יעשה ביום ו' ערב שבת^{שנה} ובמקום הצורך יש מתיר.

בשר ויין

רסג. ביום שישי אחרי חצות היום, מותר לאכול בשר ולשתות יין^{שנו}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שנ} שערי תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב')

^{שנא} משנ"ב (שם ס"ק ב')

^{שנב} יעב"ץ בסידורו ובשאלת יעב"ץ (סי' ק"ו), תשו' אז נדברו (ח"ח סי' מ'). אבן ישראל להגר"י פישר (ח"ז סי' כ"ז). מרא דשמעתתא (אות רכ"ה) מהגרמ"א פריינד.

^{שנג} קיצושו"ע (סי' קכ"ד ס"כ). ערוה"ש (סעיף ב').

^{שנד} שבט הלוי (מבית לוי עמ' תט"ו) שהיעב"ץ מתיר כבר מהלילה וגם יש בזה מתקנת עזרא לכבס בחמישי שיהיו פנויים בשישי לצורכי שבת, ומותר לכבס הכל גם מה שאינו צריך לשבת. ובס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ח) מהגר"נ קרליץ. הליכות שלמה שש"כ (פ' מ"ב הע' טו).

דעת הבאר משה (ח"ג סי' ע"ט) והגר"ש אלישיב, שבמקום הדחק מותר לכבס בליל שישי.

^{שנה} גרנ"ק, שבט הלוי. וכתב השבט הלוי שבמקום הצורך, יש מקום להקל ולהסתפר כבר מהלילה.

^{שנו} ערוה"ש (תקנ"ח ב') שבט הלוי.

פרק כ ברית מילה בטי' באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות^{שנ}. דזריזין מקדימין למצוות^{שנח}.
 ב. בני עדות המזרח, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אכילות ואינו כדאי^{שנט}.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול^{שס}.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק^{שא}.
 ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה^{שסב}. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת^{שסג}.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים^{שסד}.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין^{שסה}.
 ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וצינונים = -----

- שנ טושוע סי' תקנ"ט סעיף ז'.
 שנח משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.
 שנט שו"ע שם סעיף ז'.
 שס מהרי"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.
 שסא שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.
 שסב שו"ע שם.
 שסג כפה"ח ס"ג מהר"י ברונא.
 שסד ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עיניים שהוא מדינא דגמרא.
 שסה גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחיינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחיינו^{שסו}.

י. דרך עשיית מציצה בין בצום, נחלקו הדעות^{שסז}.

טעמה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה^{שסח}.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב^{שסט}.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת^{שע}.

סעודה בערב

טז. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים^{שעא}.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר בפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע^{שעב}.

----- = מקורות וצינים = -----

^{שסו} מל"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

^{שסז} המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה בין, ויזלף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

^{שסח} תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

^{שסט} תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"צ). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

^{שע} שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד)

^{שעא} תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

^{שעב} בס"י תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבני ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

אבל יש מחמירים בכלי זמר מ"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז ח"ח סי' של"ח. ועוד.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה^{שעג}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר^{שעד}.

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא,
ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שעג} זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים.

^{שעד} מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאילת שלום שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).

פרק כא תשובות להלכה בהלכות בין המצרים

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מור"ץ: רב קהילת בשבילי אוריינתא - ווארקא
מו"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדור. תש"ו מבי מדרשא

בס"ד

כיבוס בגד או לבישת חדש

שאלה:

בתשעת הימים, נתלכלכו בגדי זיעה, ואין לו מכובסים להחליף רק חדשים. מה עדיף?
האם לכבס את המלוכלכים או להלביש בגדי זיעה חדשים.

תשובה:

כיבוס אסור בתשעת הימים כמ"ש במשנה תענית (כ"ו:): ובשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ג'). לשיטת המחבר משבוע שחל בו ולשיטת הרמ"א (שם) מראש חודש אב. ומי שאין לו אלא חלוק אחד יש להקל ולכבס (א"ר ס"ק י"ב. חיי"א כלל קל"ג סעיף י"ב) מביאם משנ"ב (ס"ק כ"ט), ובה"ל (תקנ"א ד"ה ואנו). ולכן כשאין לו בגד להחליף, יכול לכבס. ולהלביש בגדי זיעה חדשים, אע"פ שמדובר בבגדים שאינם חשובים, ואין מברכין עליהן שהחיינו, כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ה) שבגדים שאינם חשובים כ"כ שאין צריך לברך עליו שהחיינו מותר לקנות וללבשו עד ראש חודש (לא אחרי), מכיון שאסור לחדש בגד חדש גם בבגדים שאינם חשובים.

והנה בעצם הדין של החלפת בגדים בימי אבל, כתב בתשו' לחמי תודה (סי' ל') שאם מחליף לצורך, כגון שהחלוק מלוכלך וכו' שרי אפילו בחול תוך שבעה ע"י כך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמ"ש ביר"ד (סי' שפ"א). ומה שלא בא הדבר מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטתו וכו' מביאו פתחי תשובה (יר"ד סי' שפ"ט ס"ק ב'). ובערוך השולחן (שם סעיף ו'): כמדומני שעתה אין נזהרים בזה ליתן לאחר ללבוש כתונת מפני שהרבה אנשים קצים בזה ללבוש כתונת שלבשו אחר, ועוד דבכתונת יש להקל אפילו לריב"א דאין זה משום תענוג אלא שא"א לילך בכתונת הישנה מפני הזיעה וכו'.

וראה בס' כרם שלמה יר"ד (סי' שפ"ט) הביא מס' לחם הפנים דבאבל לאחר ז' דנהגו לאסור ללבוש בגד המכובס אא"כ אחר ילבשו תחילה וה"ה אם יתן אותו על גבי הקרקע שעה אחת ג"כ שרי.

בתשובות מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) שלימדנו רז"ל (שו"ע יר"ד סי' שפ"ט ס"א ברמ"א) שאדם עשוי להקפיד על טינוף כליו, ולבישת אדם אחר, מבטל חשיבות הכיבוס. ונראה שאם יתנו ע"ג קרקע שרי.

ולכן, אם נאמר לשואל לכבס את הבגדים המלוכלכים, הרי שני איסורים במשמע, גם האיסור לכבס וגם לבישת בגד מכובס כמ"ש לעיל. ומאידך לבישת בגד חדש הוא רק איסור אחד.

ובנוסף, הרי איסור כיבוס הינו מפורש במשנה במס' תענית, ולבישת בגד מכובס וכ"ש בגד חדש, הביאו טושו"ע (סי' שפ"ט מהרמב"ן): וכשם שאסור לכבס, כך אסור ללבוש המכובסים קודם לכן, וא"צ לומר שאסור ללבוש חדשים.

נט

לכן למעשה נראה שעדיף לקחת בגד חדש ולקומטו ולהניחו ע"ג הרצפה ולאחמ"כ ללובשו.

בבגדי תינוק

כשנתעוררה השאלה, תינוק שנתלכלכו כל בגדיו, מה עדיף, האם לכבס בגדי תינוק, או להלבישו חדשים.

נראה שילבישונו חדשים, שהרי לתינוק אין בעצם איסור לבישת בגדים חדשים אבל הכביסה נעשה על ידי הגדול. וכ"ה דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

טיפול פנים או רגליים

שאלה:

האם מותר בתשעת הימים, לעשות טיפול פדיקור או מניקור.

תשובה:

פדיקור, היינו טיפול רגלים, מסלקים עור יבש, יבלות וכו' נראה שהוא ענין בריאותי, אם יצא לו אז לטפל מפני בריאותו, מותר. ולכתחילה לא יקבע תור לימים אלה אם אינו זקוק לכך ועושה רק משום תענוג.

מניקור, היינו טיפול בפנים, ניקוי רחיצה יסודית וכו', נראה שאין לעשות משום רחיצה ותענוג שאסור בימים אלה.

וראה בהליכות שלמה (פ"ד הערה 19) במי שיש לו פצעים על פניו והשער הגדל שם מטרידו, ואמר דעד השבוע שחל בו ט"ב יש להתיר, דאין האיסור אלא ממנהגא.

בגדי שבת לילדים בסיום מסכת

שאלה:

בתלמוד תורה עורכים בתשעת הימים סיום מסכת, האם נכון להזמין את הילדים להשתתף בבגדי שבת, וחולצות לבנות.

תשובה:

רד"ל החמירו מאוד בכל סממני שמחה בימים אלה ואפילו בשבת חזון החמיר הרמ"א (סי' תקנ"א סעיף א') שלא להלביש בגדי שבת.

ואיה"נ שבסעודת מצוה מותרים המשתתפים לאכול בשר מפני שהוא יום שמחתם (רמ"א סימן תקנ"א סעיף י'), אבל בגדי שבת התירו רק לבעלי ברית מילה (שם סעיף א') ולפדיון הבן ובר מצוה.

ולכן מצד התלמוד תורה נראה שראוי להימנע מהתלבשות בבגדי שבת, שכן הוא משרה אורה מיוחדת של שמחה, ואדרבה יש להסביר לילדים שנמנעים מביטוי שמחה זה של לבישת בגדי שבת בגלל חורבן בית מקדשינו וכשנזכה שיבנה בית המקדש במהרה נזכה לשמחה השלימה בב"א.

רכישת מכונית משומשת

שאלה:

ראובן ביקש ממוכר מכוניות משומשות, באם יהא לו מכונית למכירה במציאה, שיודיע לו. ובתוך תשעת הימים אכן הזדמן. האם מותר לראובן לקנות.

תשובה:

מעיקר הדין יש להימנע מקניות כמ"ש בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב' וז') וברמ"א (שם). אבל כאן נראה שמדובר במציאה, והוי דבר האבד כמ"ש הפמ"ג (א"א ס"ק ז'), ובמשנ"ב (ס"ק י"א). וגם

ס

מדובר במכונית משומשת שאין בו שמחה כ"כ, וגם המכונית משמש לו לפרנסתו, לכן נראה שמותר.

אבל ב"ז נראה שהרי בזמן הזה לא מסמנא מילתא, ולכן, אם יוכל, יתן דמי קדימה למכונית, ובפועל יעבירו לרשותו אחרי תשעה באב.

שיפוצים במכבסה

שאלה:

בעל מכבסה שסוגר את העסק בט' הימים ורוצה לערוך שיפוצים בחנות האם מותר.

תשובה:

בגמ' (יבמות מ"ג. שר"ע סי' תקנ"א סעיף ב') ובשר"ע איתא שמראש חודש אב ממעטין בבנין של שמחה וכו'. וכתב המג"א מהר"ן, שכל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק שעושה כן להרוחה בעלמא, אסור. מביאו המשנ"ב (שם ס"ק י"ב).

לכן במקרה זה שהשיפוץ הוא לצורך פרנסתו ולא להרוחה בעלמא, מותר בט' הימים.

נתינת מתנה בט' הימים

שאלה:

האם מותר לתת מתנה בתשעת הימים.

תשובה:

בשר"ע (סי' תקנ"ד סעיף כ') איתא שאין שאילת שלום בט' באב וכתב המג"א (שם אות כ"א) שאסור גם לשלוח דורון.

אבל בתשעת הימים לא מוזכר איסור בנתינת מתנה, משמע שמוותר. אבל יתכן ובכלל משא ומתן של שמחה הוא, המוזכר בשר"ע (סימן תקנ"א), ובב"י ומג"א שם אות ז'.

לכן, ניתן לסכם, שמתנה כמו ספר, אפשר לתת (הגר"ש אלישיב ועוד פוסקים), אבל מתנה כמו כלי כסף וכו' יש להמנע עד אחרי ט' באב.

ואם בא להשתתף בשמחת ברית מילה או בר מצוה מחוץ לעיר ואם לא יביא המתנה עכשיו, אינו רואה הזדמנות שיוכל שוב להביאו, יחשב הדבר כעין דבר האבד ומותר (ראה פמ"ג סי' תקנ"א א"א ס"ק ז'. משנ"ב שם ס"ק י"א).

אמירת נחם בתשעה באב לבעל ברית

שאלה:

מי שאינו משלים תעניתו בתשעה באב, כגון בעל ברית או חולה, האם יאמר "נחם" בתפילת המנחה.

תשובה:

בירושלמי (ברכות פ"ד הל' ג') א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורן יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע, מהו אומר רחם ד' א' ברחמיך הרבים וכו'. (וראה בטור (סי' תקנ"ז) דאיכא דוכתא דנהיגי ערבית ושחרית "רחם", ובמנחה "נחם"). ובר"ף תענית (י) והרא"ש (סי' ל"ד).

וכתב הטור (סי' תקנ"ז) בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע, מאי היא נחם ד' א' את אבלי ציון, ואומר אותה בבונה ירושלים לפי שהיא מעניינה.

וכתב הרא"ש ז"ל (תענית סי' ל"ד) כל ימי תמתי למה נהגו שאין אומרים נחם אלא בתפילת המנחה כיון דקאמר יחיד בת"ב צריך להזכיר מעין המאורע מסתמא בכל התפילות קאמר ערבית ושחרית ומנחה, כמו ראש חודש פורים ותענית (ובטור במקום תענית, כתב: חנוכה).

טא

ואבודרהם (עמ' רנ"ז) הביא רבינו סעדיה שאינו אומרו אלא במנחה משום דלעת ערב הציתו בו אש הלך באותה שעה מזכירין שפלות ירושלים ואביליה ומתפללין על תנחומיה. ובריטב"א (תשו' ס' ס"ג) שבערבית ושחרית הוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומרים רחם, ובמנחה אומרים נחם שדומה למי שנקבר מתו וכו' ומביאם ב"י (שם).

הנראה מהנ"ל שהנוסח של נחם, הוא מעיקר סדר התפילה בת"ב, וכמ"ש הרא"ש **"כמו ערבית ושחרית ומנחה דראש חודש חנוכה ופורים"** ואינו תלוי במצב של האדם אם הוא בעל ברית, או חולה ואינו בצום.

ואפילו בברכהמ"ז מביא הרמ"א את המהרי"ל שיאמרנו, אלא שיש מפקפקים, ושלא קבעו רק בתפילה בט"ב ויו"כ, כמ"ש השע"ת (ס' תקנ"ז) ובמשנ"ב (שם ס"ה ה') וראה עוד כפה"ח (שם ס"ק י"א).

ולא הוי כאמירת עננו, שתלוי גם אם הוא צם או לאו, כמ"ש השו"ע (ס' תקס"ה סעיף ג') ו"א שאין היחיד אומר עננו כי אם במנחה, שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפילתו.

וראה עוד בתשו' אגרות משה (או"ח ח"ג ס' פ"ד) שאפילו אם טעה באחד הימים ואמר נחם, אין מחזירין אותו, מאחר שהדברים עצמם ראויים לומר אז כמ"ש המג"א (ס' תצ"ג ס"ק ג') בשם הכוונות, שגדול אחד היה רגיל לומר נחם בכל יום וכו' ועדיין אנו צריכין לנחמות מצד שעדיין אנו שרויין בגלות וביהמ"ק חרב בעוה"ר וג"כ שייך לומר נחם עיי"ש.

עכשיו הגיע לידי (ע"י בני היקר הרה"ח ח. יהודא אריה ש"י לאוי"ט), צרור דברי תשו' המעוררים שאלת אמירת נחם לבעל ברית.

ואחרי עיון שם במקורות נראה, שבענין בעל ברית בת"ב:
בתשו' שארית שמחה (ס' ט"ו) מדובר בהזכרת נחם בברכת המזון,
בתשו' יוסף דעת (ס' ל"ט) מדובר בברכת המזון ומסתברא ד"ל נחם.
בתשו' משיב הלכה (ס' צ"ד) ובדברי חפץ שם, מ"ירי בברכת המזון

וא"א ללמוד מהם איך לנהוג בתפילת המנחה, שלא הזכירוהו (אם בכונה או לאו, לא אדע, ולא ראינו אינו ראי').

בתשו' נחל ברית (עמ' קי"ב) שבתפילת מנחה אינו אומר עננו **ואומר נחם במנחה**.
בס' הליכות שלמה (סעיף י"ג) שהגרש"ז אויערבאך, כשהיה סנדק בת"ב נדחה, מן הראוי להתפלל מנחה קודם הברית, כי אין זה ראוי כל כך לומר נחם ועננו בשעה שאצלו כבר נעשה יו"ט.

והתש' היחידי שראיתי שם שכותב שבעל ברית לא יאמר נחם במנחה, הוא בתשו' עמק התשובה (ס' פ"ה) שכתב: הוי יו"ט ידידי מן המנחה ולמעלה ואיך שייך לומר נחם.

ולכן אמינא שמדברי הרא"ש **"כמו ערבית ושחרית ומנחה דראש חודש חנוכה ופורים"** נראה שאמירת נחם הוא מסדר התפילה בת"ב, ואינו תלוי במצב של האדם אם הוא בעל ברית, או חולה ואינו בצום.

ולמעשה נראה שעדיף להתפלל מנחה לפני הברית וכמ"ש הטור (ס' תקנ"ט) שכך נהג רבינו יעבץ שהיה בעל ברית והתפלל מנחה בעוד היום גדול ורחץ ולא השלים תעניתו לפי שיו"ט שלו היתה, וכו"ה בשו"ע (שם סעיף ט') שבעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ ואינו משלים תעניתו לפי שיו"ט שלו הוא. וכמ"ש בס' הליכות שלמה הנ"ל.
אבל גם אם התפלל מנחה אחרי הברית, לא שמענו הכרעה ברורה לא לאומרו.

ויה"ר שנזכה במהרה לראות בנחמת ציון ובבנין ירושלים

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן